

Методичні рекомендації до курсу

«Усна історія: методологія і методи дослідження»

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра історії України

Методичні рекомендації до курсу

«Усна історія: методологія та методи дослідження»

Для студентів спеціальностей

- 032 «Історія та археологія» (галузь знань 03 «Гуманітарні науки»)
 - 014 «Середня освіта (Історія)» (галузь знань 01 «Освіта»)
- першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня освіти
денної та заочної форм навчання

Чернівці – 2024

УДК 378.147:930.2:001.8]:378.016:94(072)
М545

Затверджено на засіданні кафедри історії України
(протокол № 4 від 6 листопада 2024 р.)
і Методичної ради факультету історії, політології та міжнародних відносин
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(протокол № 4 від 19 листопада 2024 року)

Рецензенти:

- **Людмила Стрільчук** – докторка історичних наук, професорка, завідувачка кафедри всесвітньої історії та філософії Волинського національного університету імені Лесі Українки
- **Володимир Великочий** – доктор історичних наук, професор, директор Інституту туризму Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

М545 Методичні рекомендації до курсу «Усна історія: методологія та методи дослідження»: для студентів спеціальності 032 «Історія та археологія» (галузі знань 03 «Гуманітарні науки») та спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» (галузі знань 01 «Освіта») / уклад. Г.Скорейко, Т.Ковалець. Чернівці: Технодрук, 2024. 56 с.

Методичні рекомендації розроблені на основі навчального плану факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича і призначені для студентів денної та заочної форми навчання освітньо-професійної програми напряму підготовки фахівців 032 «Історія та археологія» та освітньо-професійної програми спеціальності 014 «Середня освіта (Історія)» галузі знань 01 «Освіта». У посібнику подані загальні відомості про навчальний курс «Усна історія: методологія та методи дослідження», вимоги до виконання та захисту наукових робіт, вимоги та приклади оформлення документації.

УДК 378.147:930.2:001.8]:378.016:94(072)

ЗМІСТ

Вступ	4
Мета і завдання курсу	6
Зміст програми дисципліни	7
Самостійна робота	13
Індивідуальні завдання	14
Методи навчання	16
Методи контролю	17
Перелік питань для підсумкового контролю	18
Рекомендована література	19
Види питань і техніки їх використання	22
Питальники (зразки)	27
<u>Зразки документів</u>	
• Договір на проведення усноісторичного інтерв'ю й зберігання його відео- чи фонозапису.....	36
• Згода на зберігання та використання матеріалів усної історії.....	37
• Протокол інтерв'ю.....	38
• Паспортний лист інтерв'ю.....	39
Практичні поради від науковців	
щодо підготовки та проведення усноісторичного інтерв'ю.....	40
Приклади усноісторичних інтерв'ю	48

ВСТУП

На початку 1990-х років, після здобуття Україною незалежності, усна історія вперше отримала можливість для повноцінного розвитку. Цей період характеризувався глибокою методологічною кризою в галузі суспільних та гуманітарних наук. Сьогодні в умовах реформування середньої освіти та серйозної інституційної кризи у вищій освіті й академічній науці, усна історія отримує нову нагоду довести свою суспільну цінність та зміцнити свої позиції. Російська агресія проти України значно посилила суспільну потребу саме в тому типі знань, який надає усна історія, адже на тлі революційних та воєнних подій українці відчувають гостру необхідність знайти історичне підґрунтя для своєї громадянської та національної ідентичності.

Сучасні українці, проходячи через історичні трансформації, прагнуть досягнути їх сутність та власне місце в них через розуміння критичних моментів неоднозначного минулого, яке пережили попередні покоління. Головна цінність усної історії полягає в тому, що вона демонструє різноманітність історичного досвіду, багатовимірність подій та їхніх наслідків, неможливість однозначних оцінок, що спонукає до пошуку складних рішень, компромісів та суспільного діалогу.

Широкий спектр застосування усної історії у різних сферах (науці, освіті, краєзнавстві, музейній справі, медіа, мистецтві, громадському активізмі тощо) є її значною перевагою. Спостерігається зростання зацікавленості усною історією не лише серед науковців, але й серед педагогів, краєзнавців, громадських діячів, працівників театру, журналістів та інших фахівців.

Це породжує необхідність збереження наукового характеру таких досліджень та усвідомлення громадянської відповідальності кожного дослідника усної історії за цінності, настрої, стереотипи та упередження, які формуються в результаті реалізації конкретних проєктів.

У сучасних умовах особливо важливо знайти рівновагу між пошуком історичної правди та збереженням емоційного здоров'я учасників усноісторичних проєктів, прагнучи не загострювати історичні травми, а сприяти їх зціленню та досягненню суспільного примирення в умовах наявних протиріч.

Дослідниця Оксана Кісь наголошує, що громадянський обов'язок практиків усної історії полягає в тому, щоб протистояти домінуючим політичним тенденціям та уникати маніпуляцій травматичним минулим заради особистої вигоди. Усна історія повинна сприяти реінтеграції суспільства на засадах визнання

культурного різноманіття, взаємоповаги та порозуміння.

Усна історія досліджує численні теми, які залишаються поза увагою традиційних історичних наративів. Проте в цій галузі існують свої складнощі, зокрема питання роботи з носіями злочинного досвіду та проблема відсутності свідчень від ініціаторів та співучасників історичних злочинів і трагедій. Сучасна усна історія переважно відображає досвід жертв історичних катаклізмів та сторонніх свідків.

Це призводить до однобічного висвітлення подій як історії катастроф і трагедій, що може спричинити академічну експлуатацію травматичного досвіду заради побудови наукової кар'єри чи створення культурного продукту.

Особливу увагу слід приділяти залученню школярів до усноісторичних досліджень, оскільки існує ризик емоційного звикання дітей до людського горя. Науковці застерігають від небезпеки «паразитування» на трагічних сторінках минулого та морально проблематичного «смакування» страждань, що може призвести до втрати суспільної чутливості до публічних репрезентацій історичних жахів.

З огляду на це, актуальним є розширення тематичного діапазону усноісторичних досліджень, щоб охопити менш драматичні періоди та аспекти життя радянських людей, зосередившись на повсякденності, дозвіллі, культурних практиках, освітніх і професійних стратегіях у періоди відносної стабільності.

МЕТА І ЗАВДАННЯ КУРСУ

- сприяти розумінню усної історії як своєрідної бази, звідки дослідники з різних галузей історичної науки – історичної антропології, історичної психології, історичної герменевтики і т.д. – можуть черпати важливу інформацію, необхідну для проведення високоякісних наукових розвідок;
- формувати навички роботи з усною історією як способом трансляції цінностей від покоління до покоління, розкриття гуманітарного змісту історичного процесу, адже йдеться про масову свідомість;
- формувати знання магістрантів про особливості та напрями розвитку усноісторичних досліджень, методи та методологічні підходи, що дають можливість значно глибше вивчати історичні процеси на основі свідчень очевидців;
- забезпечити набуття теоретичних знань та практичних вмінь, що становлять основу професійної підготовки майбутнього викладача/науковця;
- провести самостійне наукове усноісторичне дослідження з використанням новітніх методів роботи з історичними джерелами та виявлення специфіки методологічних підходів співвідносно з предметом історичного дослідження;
- сприяти вивченню нових підходів до глибокого і всебічного аналізу усноісторичних матеріалів як основи наукового критичного осмислення історичного процесу та використання набутих знань та методик аналізу у процесі викладання історії;
- сформувати компетентності в галузі використання можливостей комунікативних навичок в освітній діяльності.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи та інституціоналізація усної історії

Тема 1. Предмет і завдання курсу «Усна історія: методологія та методи дослідження»

Суть поняття «усна історія» та еволюція його сприйняття. Предмет курсу. Завдання курсу. Перспективи, очікувані результати та навички, якими повинні оволодіти студенти під час навчання.

Тема 2. Усна історія як дослідницька ділянка в українській науці: становлення, стан, перспективи розвитку

Місце усної історії в українських соціально-гуманітарних студіях. Масштабні проекти усноісторичних досліджень. Динаміка досліджень на основі методології усної історії. Зростання якісного рівня проектів. Розширення співпраці між науковцями та громадськими активістами, краєзнавцями, освітянами й музейниками. Урізноманітнення форм публічних репрезентацій усноісторичних матеріалів.

Тема 3. Інституціоналізація усної історії в Україні

Основні етапи становлення усної історії як окремого дослідницького напрямку в Україні. Створення та діяльність Асоціації усної історії України. Співпраця з міжнародними інституціями. Професіоналізація усної історії в Україні. Поява ініціатив та осередків усноісторичних студій у різних регіонах України.

Тема 4. Теоретико-методологічний дискурс усноісторичних досліджень у просторі конструювання минулого

Застосування методу усної історії у дослідженні замовчуваних та спірних питань, пов'язаних передусім із травматичними подіями національної історії. Коригування традиційних поглядів на певні конкретно-історичні проблеми. Доповнення вже наявних даних щодо відомих макроісторичних масових процесів. Заповнення «білих плям», особливо щодо недавнього радянського минулого.

Тема 5. Юридично-правові аспекти практики усної історії

На першому плані раніше недооцінені юридично-правові аспекти практики усної історії у зв'язку з набуттям чинності Закону України «Про захист персональних даних». Підвищення вимоги до належного документального супроводу проєктів, дотримання відповідних норм зберігання і особистих свідчень, пошуку ефективних механізмів їх архівування, удосконалення і використання. Окремими аспектами усноїсторичних досліджень є захист інтелектуальної власності та правил академічної доброчесності. Під час проведення опитування та подальшого його транскрибування обов'язково мають бути дотримані всі норми законодавства.

В умовах російсько-української війни на першому місці стоїть захист інтересів респондента. Адже під час інтерв'ю респондент може випадково надати інформацію, яка становить державну таємницю. Публікація такої інформації може тягнути за собою не лише кримінальну відповідальність, а й зашкодити життю та здоров'ю інших людей. З інформацією, яка підлягає під категорію державної таємниці можна ознайомитись у Законі України «Про державну таємницю».

Ще одним документом, який стосується зібрання свідчень російсько-української війни є Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». Цей Закон визначає правові та організаційні основи забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України у кіберпросторі, основні цілі, напрями та принципи державної політики у сфері кібербезпеки, повноваження державних органів, підприємств, установ, організацій, осіб та громадян у цій сфері, основні засади координації їхньої діяльності із забезпечення кібербезпеки.

Тема 6. Політика пам'яті у дзеркалі усноїсторичної розповіді

Зростання суспільного інтересу до осмислення власної минувшини. Набуття історичною пам'яттю нового впливу, особливо в системі колективних уявлень про минуле, оцінку нинішніх подій та бачення стратегії майбутнього розвитку суспільства. Зростання відповідальності суспільства за новий інструмент державної політики надає особливої ваги усноїсторичним дослідженням в процесі конструювання політичної нації, передумов міжетнічної та міжнаціональної інтеграції чи конфліктів. Усна історія є засобом ретрансляції цінностей політичної культури; в соціальній – як елемент суспільної свідомості, інструмент формування ідентичності, громадської консолідації; у культурній – пам'ять і меморіалізація як інструменти збереження та передачі культурного досвіду спільноти.

Тема 7. Питання розвитку усноїсторичної освіти в Україні

Зростання популярності усної історії і долучення до відповідних ініціатив і проєктів все більшого числа активістів та представників неака-

демічних сфер тісно пов'язане із питанням набуття відповідних знань з усної історії. Співпраця поміж науковцями і активістами, поєднання академічних і громадських вимірів усної історії, взаємодія різних середовищ задля забезпечення і якості усноісторичних джерел, і суспільної користі усноісторичних проєктів. Розвиток усноісторичної освіти для тих, хто працює у форматі усної історії. Навчальні курси з усної історії в системі підготовки спеціалістів гуманітарних професій. Запит на освітні програми різного рівня (для вчителів, краєзнавців, активістів, музейників тощо).

Змістовий модуль 2.

Усна історія як метод дослідження

Тема 1. Питання методики інтерв'ювання

Основні етапи підготовки інтерв'ю. Обґрунтування дослідження та формування проблеми як визначальний фактор роботи в процесі усноісторичної роботи. Інтереси дослідника і підхід до питання інтерв'ювання. Типи інтерв'ю. Вибір респондентів. Підготовка питальника. «Ситуація інтерв'ю». Стимулювання усноісторичної розповіді із залученням «пам'ятних речей», які мають особливий смисл, пов'язаний з певними подіями минулого у житті респондента.

Тема 2. Документування й архівування (збереження й удоступнення) спогадів

Рекомендована супровідна документація, що передбачає тривале зберігання спогадів та їх використання для суспільних і наукових потреб. Типи зберігання і доступу. Особливості складання паспортного листа до інтерв'ю, протоколу інтерв'ю, короткої біографії респондента (бажано), підписаного респондентом договору на проведення, зберігання й подальше використання інтерв'ю. Особливості архівування. Цифрові можливості збереження усноісторичних свідчень.

Тема 3. Аналіз та способи репрезентації матеріалів усної історії

Основні підходи до аналізу в практиці усної історії. Виклики щодо репрезентації. Питання громадянської відповідальності кожного, хто працює у форматі усної історії, за те, що несе певний проєкт у суспільство. Небезпека репродукування панівних консервативних стереотипів, упереджень, розпалювання ворожнечі. Завдання репрезентаційної частини усної історії – не роз'ятрювати історичні рани, а сприяти примиренню у суспільстві, яке роздирають протиріччя. Громадянська відповідальність. Усна історія має слугувати реінтеграції суспільства на основі цінностей визнання культурної різноманітності, поваги, порозуміння й прийняття.

Тема 4. Методики роботи з постпам'яттю

Поняття постпам'яті та проблеми сучасного суспільства. Постпам'ять як різновид колективних уявлень про минуле, який формується другим поколінням після катастрофічного досвіду, на «розриві» колективної пам'яті. Маріанна Гіри та її бачення «постпам'яті». Феномен передачі спогадів між поколіннями. Вплив великих катастроф ХХ століття, війн, геноцидів, крайніх форм насильства на дітей очевидців великих політичних рухів, державних переворотів, революцій і повстань та їхнє особистісне формування. Нащадки поколінь, які пережили події, що відбулися до їх народження, знають перекази. Для них ці події не можна вважати безпосередньо спогадами; якісна і тимчасова дистанція дозволяє віднести їх до постпам'яті.

Сприйняття травматичного досвіду інших як свого власного. Процеси самоідентифікації тих, хто виріс у сім'ях безпосередніх учасників подій та їхніх однолітків, які також поділяють травматичну спадщину минулого, відчувають гостре бажання більше дізнатися про неї. Межа між строго сімейною та загальною «асоціативною» постпам'яттю. Різниця між вертикальними відносинами різних поколінь однієї сім'ї – дитини і батьків та горизонтальною взаємодією в рамках одного покоління, де можлива вільна комунікація між однолітками. «Асоціативна» постпам'ять як результат одночасності та зв'язку першого та другого-третього поколінь.

Врахування особливостей пам'яті поколінь в розробці інтерв'ю та під час його проведення. Підходи до трактовок подій, яких не бачили і не переживали свідки, але які впливають на їхнє сприйняття дійсності. Чому важливо все проговорити.

Тема 5. Прийоми й заходи, які допомагають «не нашкодити» в усноісторичних дослідженнях

Нові етичні виклики перед дослідниками, зумовлені загостренням політичних конфліктів в українському суспільстві, соціально-економічної кризи і зубожіння, тощо. Додаткові прийоми і заходи, які допомагають «не нашкодити» респондентам, досліджуваним спільнотам, самому дослідникові. Актуальність збереження психічного здоров'я дослідників та зменшення ризиків «професійного вигорання».

Норми щодо інтерв'ювання неповнолітніх, які стали свідком/жертвою злочину або військових подій. Методика роботи з дітьми як учасниками/свідками негативних подій та врахування їх переживань, напруження, тривоги, страху, почуття вини та сорому. З одного боку, діти являються особливими свідками події. Але через свій розвиток, когнітивні навички, залежність від тих, хто їх виховує, і пережиті ситуації потребують особливого ставлення. Вони не розуміють мету інтерв'ю, не знають спеціальних термінів, їх лякає незнайома ситуація

та люди. Дуже важливим стає планування і підготовка до бесіди з дитиною для того, щоб отримати достовірні відомості, необхідні для формування свідчень, та не допустити повторне травмування дитини.

Небезпека розмивання, депрофесіоналізація усної історії як наукового методу в умовах сучасної війни, збору та оприлюднення усних оповідей по гарячих слідах вражень та емоцій, особливо в перші тижні, в перші місяці війни, яка продовжується. Виклик для усної історії – фіксація незавершеного минулого. Необхідність дотримання усіх наукових компонентів усноісторичного дослідження: опис проєкту, в якому обов'язково слід пояснити його мету, поставлені завдання і тих, хто брав участь. Зазначити, наскільки людина, яка йшла брати інтерв'ю, розуміється на методі усної історії тощо.

Тема 6. Колективна травма як особиста історія: проговорювання болю

Поняття травми в контексті соціального зрізу, концепт травми, його трактовки та типологізація, методологічний інструментарій, який дає змогу досліджувати травматичний досвід. Поняття культурної травми як «катастрофічної» кризи та «національної травми».

Основні підходи до роботи з посттравматичним досвідом в усній історії: сприяти виходу на поверхню через забезпечення позитивного соціального клімату, звільнення від емоцій та відновлення колективного психічного здоров'я, що досягається через звільнення емоцій та горя за допомогою актів шанування пам'яті, репрезентацій і політичної боротьби, створення наративу травми. Чорнобиль, Голокост, Голодомор як колективна травма.

Усноісторичні дослідження і примирення суспільства з власним травматичним минулим. Посттравматичні проблеми пам'яті: відсутність часової дистанції, нездатність розглядати минуле як минуле, яке можна залишити позаду, потреба повертатися до своєї минулої історичної травми не стільки для того, щоб раціонально осмислити її, скільки щоб знову її емоційно прожити.

Виклики для усної історії в умовах зростання суспільного і наукового інтересу до вивчення досвіду Голодомору на тлі загальної політизації цієї теми. Ознаки «надмірної колективної пам'яті». Емоційно-політична забарвленість дискусій про події 1932-33 років суттєво ускладнює їх неупереджений та всебічний аналіз та безстороннє осмислення віддалених наслідків трагедії в роботі з усноісторичними джерелами та зборі усних свідчень. Тиражування образів болю, страждання, жертв і втрат через численні меморіали (пам'ятники, експозиції), масові скорботні шанування та публікації як спосіб міжпоколінневої трансляції травми і потенційна загроза вторинної травматизації українського суспільства.

Тема 7. Особливості проведення усноісторичних досліджень в умовах сучасної війни

Погляди Т. Титаренка на тривалу воєнну травматизацію та її наслідки. Військовослужбовці як окрема категорія для збору свідчень військових дій та особливості їхніх свідчень: обмеження можливостей презентації та публікації, використання у наукових дослідженнях, адже вони являють собою державну таємницю; окремо отримана інформація не відображає повної картини військового конфлікту.

Програма опитування військовослужбовців, розроблена Інститутом національної пам'яті. Суб'єктивні обставини, які у військовій антропології виділяють як найвпливовіші: залежить у якому підрозділі військових формувань респондент або респондента брали участь й сконцентрувати питання на цій ділянці військової історії; необхідно зважати на релігійну приналежність або атеїзм, формування цінностей та традицій й звичаї як самого респондента, так і його оточення; варто у кожного окремого опитуваного дізнатись про «образи війни» (що було символом їхнього військового формування, що він означає; можливо, відслідкувати певні військові забобони як елемент повсякденності; необхідно враховувати емоційний стан респондента або респондентки (чоловіки помічають менше дрібниць, їхнє інтерв'ю може мати менше емоційне забарвлення, ніж жінок); необхідно дізнатись у респондента про реабілітаційні заходи після звільнення із служби, соціальні гарантії, чи підтримує зв'язок із побратимами; отримати від респондента фото та відео, що підтверджують його свідчення (можливо, наявні відео у Telegram, Instagram, різні мему за участі опитаного або створені ним, тощо). Не зважаючи на всі складені програми опитувань, не варто забувати що військовий респондент це не історичне джерело, а жива людина із усім спектром емоцій, потребує відпочинку та психологічного розвантаження, адже спогади про війну надзвичайно важкі.

Тема 8. Навчаючи спогадами: усна історія як освітній інструмент

Вивчення усної історії в школі як інструмент для критичного мислення. Навчальні семінари для вчителів та учнів загальноосвітніх шкіл з методики усної історії, що створює передумови для більшого зацікавлення учнів історією свого краю. Записи учнями та студентами усних спогадів колишніх випускників і нинішніх викладачів навчальних закладів та використання цих відеоматеріалів для піднесення престижу закладу й популяризації його історії.

САМОСТІЙНА РОБОТА

<i>№</i>	<i>Назва теми</i>
1	Особливості усної історії як галузі історичного знання
2	Становлення терміну «усна історія».
3	Погляди та ідеї Джозефа Гоулда та Алана Невінса.
4	Особливості просторового (географічного) інституційного оформлення усної історії
5	Період становлення усної історії (1940–1960-ті рр.).
6	Розвиток та інституціалізація усної історії в 70-80-х роках ХХ ст..
7	Постмодернізм і усна історія (1990–2000-і рр.).
8	Еволюція розуміння сутності предмета усної історії.
9	Створення та діяльність Міжнародної асоціації усної історії. Українська асоціація усної історії.
10	Види і типи інтерв'ю в усноісторичних дослідженнях
11	Підготовка до усноісторичного дослідження: вибір і пошук респондентів
12	Особливості у підходах до формування питальника / програми інтерв'ю.
13	«Ситуація інтерв'ю»: виходи із складних обставин
14	Класифікація наративних запитань
15	Транскрипт інтерв'ю та його особливості
16	Нотаційні системи: для чого і як використовувати.
17	Роль дослідника в усноісторичних розвідках та вплив його особистісних характеристик
18	Реконструкція чи конструювання минулого в процесі усноісторичного дослідження?
19	Вплив усноісторичних досліджень на характер (ре-) конструювання ідентичності та образу минулого
20	Усна історія як засіб комунікативних можливостей людини
21	Проговорювання болю: як не нашкодити в процесі збору усноісторичного матеріалу
22.	Усна історія як педагогічний інструмент

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Основною формою індивідуальної роботи студентів є виконання індивідуальних науково-дослідних завдань, що є обов'язковою складовою навчальної програми дисципліни за вимогами кредитно-модульної системи. Основною метою ІНДЗ є виявлення та поглиблення науково-пошукового інтересу студентів у межах пропонованого курсу, формування мотиваційної сфери позитивного ставлення до навчання й самостійної пошукової роботи, що є невід'ємною умовою успішного навчання. Навчальний проєкт обирається студентами за погодженням із викладачем. Під час виконання ІНДЗ студенти мають продемонструвати авторську самостійність, здатність до цілеспрямованого пошуку, відповідність науковим критеріям та практичну доцільність результатів. Проте студент повинен показати, що він має повну свободу у виборі форми й теми індивідуального проєкту. За умови обґрунтування студент може запропонувати власну форму та тему ІНДЗ. В окремих випадках допускається виконання колективних ІНДЗ залежно від складності та обсягу обраної дослідницької роботи.

Форми ІНДЗ можуть бути різними:

- підготовка та створення презентації;
- створення тематичних оглядів архівних документів та документальних публікацій;
- підготовка тематичних рефератів новітньої зарубіжної та вітчизняної літератури;
- підготовка й захист аналітичної статті на обрану тему.

У процесі роботи над ІНДЗ студент повинен опрацювати відповідне коло джерел і продемонструвати здатність до узагальнень, аргументованих оцінок та критичного мислення.

При оцінюванні ІНДЗ враховується: оригінальність ідеї, самостійність розробки й виконання, змістовність та наукова обґрунтованість, якість виконання.

Пропонована тематика ІНДЗ

1. Усна історія в українських соціально-гуманітарних студіях
2. Місце і значення усноісторичних проєктів у українській історіографії
3. Проблема вірогідності, суб'єктивності та креативного характеру інтерв'ю як історичного джерела
4. Співвідношення офіційної історії й колективного vs індивідуального переживання історії
5. Основні компоненти усної історії
6. Респондент – дослідник: рівні взаємодії
7. Робота з «професійними свідками»: труднощі перекладу
8. Типи інтерв'ю та проблеми їх вибору
9. Як правильно ставити питання: особливості усноісторичних досліджень
10. Робота з постпам'яттю
11. Колективна травма: проговорення болю
12. Особисті історії: проговорення стратегій виживання
13. Педагогічна функція усної історії
14. Чому буденність становить інтерес для усноісторичних проєктів?

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Основними методами навчання є передусім усне фронтальне опитування та виконання письмових робіт, зокрема: реферат, історичний диктант, модульна контрольна робота, ІНДЗ.

Залежно від джерела інформації використовуються такі методи: словесні – бесіда, розповідь, пояснення, диспут; наочні – демонстрація, ілюстрація; практичні – вправа, дослід, практична робота; за логікою викладу – індукція, дедукція, традукція; за рівнем пізнавальної активності – пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемний виклад, частково-пошукові, дослідницькі.

Вибір методу також залежить від поставленої дидактичної мети. Відповідно до неї можна використовувати такі методи: а) методи усного викладу знань і активізації пізнавальної діяльності: розповідь, пояснення, лекція, ілюстрування й демонстрування; б) методи закріплення навчального матеріалу: бесіда, робота з підручником; в) методи самостійної роботи щодо осмислення й засвоєння нового матеріалу: робота з підручником; г) методи навчальної роботи щодо застосування знань на практиці із формування вмінь та навичок: письмові та практичні вправи, семінарські заняття; д) методи перевірки й оцінки знань, умінь та навичок: постійне спостереження за роботою студентів, усне опитування (індивідуальне, фронтальне).

До форм і методів належать проблемні й оглядові лекції, дискусії, історичне моделювання, семінарські заняття, круглі столи, заняття із застосуванням комп'ютерної та телекомунікаційної техніки, брифінги, інтегровані заняття, проблемні заняття, пресконференції тощо.

При викладанні цього курсу перевагу надають продуктивним методам: проблемний виклад, частково-пошукові та дослідницькі методи, презентації, кейс-стаді, бесіди й дискусії, дистанційні консультації та онлайн-конференції, спрямовані на активізацію і стимулювання навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Використовується студентоцентрований, проблемно-орієнтований, діяльнісний, комунікативний, професійно-орієнтований, міждисциплінарний підходи до навчання.

Навчання здійснюється під час лекційних та семінарських занять, а також самостійної позааудиторної роботи (профільні предмети, спеціальні курси) з використанням сучасних інформаційних технологій навчання, консультацій із викладачами.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Види та форми контролю

Формами поточного контролю є:

1. Під час лекційних занять використовуються: бесіди, участь в обговоренні, дискусії, повідомлення на задану тему, доповідь за допомогою презентації, тести, бліц-опитування, міні-проекти.
2. Письмовий контроль використовується для підсумкового модуля або з метою додаткових балів. До письмового контролю належать: тестування, есе, творча робота, ІНДЗ, реферат, створення презентації.

Формою підсумкового контролю є залік

Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та демонстрування результатів навчання можуть бути:

- контрольні роботи
- стандартизовані тести
- проекти (наскрізні проекти; індивідуальні та командні проекти; дослідницько-творчі та інші)
- реферати
- есе
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень
- інші види індивідуальних і групових завдань

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Виявіть особливості усної історії як галузі історичного знання
2. Визначте предмет і завдання усної історії
3. Проаналізуйте основні методологічні підходи до вивчення усної історії
4. З'ясуйте методи усноісторичних досліджень
5. Виявіть особливість усної історії як дослідницької ділянки у світовій науці: становлення та стан
6. Охарактеризуйте теоретико-методологічний дискурс усноісторичних досліджень у просторі конструювання минулого
7. Простежте процес становлення та інституціоналізації усної історії в Україні
8. Виявіть проблеми та юридично-правові аспекти практики усної історії
9. Покажіть кореляцію політики пам'яті у дзеркалі усноісторичної розповіді
10. Охарактеризуйте питання розвитку усноісторичної освіти в Україні
11. Визначте суть методики інтерв'ювання
12. Охарактеризуйте види й типи інтерв'ю
13. Охарактеризуйте процес підготовки до усноісторичного дослідження на етапі вибору й пошуку респондентів
14. У чому полягає технічна підготовка до інтерв'ю?
15. Якою має бути супровідна документація під час збору усноісторичних матеріалів?
16. Охарактеризуйте основні етапи та вимоги до документування й архівування (збереження й доступності) спогадів
17. Виявіть особливості у підходах до формування питальника/програми інтерв'ю
18. Що таке «ситуація інтерв'ю»? Які виходи зі складних обставин?
19. Охарактеризуйте класифікацію наративних запитань
20. Яким має бути транскрипт інтерв'ю? Його особливості
21. Охарактеризуйте нотаційні системи: для чого й як використовувати
22. Виявіть, у чому полягає особливість аналізу та способів репрезентації матеріалів усної історії
23. Проаналізуйте методики роботи з постпам'яттю
24. Охарактеризуйте прийоми й заходи, які допомагають «не нашкочити» в усноісторичних дослідженнях
25. З'ясуйте, в чому полягає проблема колективної травми під час збору усноісторичних матеріалів
26. Виявіть, як корелюється політика пам'яті та особиста історія під час усноісторичних досліджень
27. Як працювати з усноісторичними матеріалами по слідах больових спогадів?
28. У чому полягає проблема «проговорення болю» в усноісторичних дослідженнях?
29. Виявіть способи навчання спогадами
30. Охарактеризуйте усну історію як освітній інструмент

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. «Прошу вас мене не забувати»: усні історії українських остарбайтерів / гол. ред. Г. Грінченко ; упоряд. І. Ястреб, Т. Пастушенко та ін. Харків : Право, 2009. 208 с.
2. Віра, Надія, Любов: Спогади жінок / ред. М. Паньків. Варшава : Український Архів, 2001. Т. 1. 426 с.
3. Віра, Надія, Любов: Спогади жінок / ред. М. Паньків. Варшава : Український Архів, 2005. Т. 2. 360 с.
4. Грінченко Г. Конструирование идентичности и модели самопрезентации в устных историях украинских остарбайтеров. *Перекрестки: Журнал исследований восточноевропейского пограничья*. 2011. № 3–4. С. 274–290.
5. Грінченко Г. Усна історія: теорія, метод, джерело. Невигадане: Усні історії остарбайтерів / автор-упоряд., ред., вступ. ст. Г. Грінченко. Харків : Райдер, 2004. С. 10–32.
6. Грінченко Г. Усні свідчення колишніх остарбайтерів: спроба аналізу. *Україна модерна: міжнародний інтелектуальний часопис*. 2007. № 11. С. 111–126.
7. Карут К. Почути травму. Розмови з провідними спеціалістами з теорії та лікування катастрофічних досвідів. Київ, 2017. 496 с.
8. Кісь О. Відновлюючи власну пам'ять: проект «Україна ХХ століття у пам'яті жінок». *Україна Модерна*. 2006. Т. 11. С. 266–270.
9. Кісь О. Гендерні аспекти практики усної історичних досліджень: особливості жіночого досвіду, пам'яті і нарації. *Суспільні злами і поворотні моменти: макрородії крізь призму автобіографічної розповіді* : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Львів, 25–26 верес. 2014 р. / упоряд. О. Кісь та ін. Львів : ІН НАН України, 2014. С. 11–41.
10. Кісь О. Жіноча історія як напрямок історичних досліджень: становлення феміністської методології. *Український історичний журнал*. 2012. № 2. С. 159–172.
11. Кісь О. Історія України у дзеркалі жіночих долі. Рецензія на книгу [Незвичайні долі звичайних жінок. Усна історія ХХ століття]. *Народознавчі зошити*. 2014. № 2. С. 422–425.
12. Кісь О. Навчаючи спогадами: жіноча історія у освітньому процесі. Рецензія на [Teaching with Memories: European Women's Histories in International and Interdisciplinary Classrooms]. *Схід–Захід*. 2008. Вип. 11–12. С. 385–390.
13. Кісь О. Проблема профанації жіночої історії в Україні. Рецензія на книгу [«А смерть їх безсмертям зустріла»]. *Народознавчі зошити*. 2007. № 5–6. С. 711–714.
14. Кісь О. Усна історія: теоретичні засади та методика автобіографічного дослідження. *Наукові записки з української історії* : зб. наук. ст. Тернопіль : Астон, 2007. Вип. 19. С. 431–439.
15. Нагайко Т., Іваненко А. Методичні рекомендації з організації та проведення наукових досліджень з питань вивчення історичного минулого сільських населених пунктів засобами усної історії. Переяслав–Хмельницький, 2005. 43 с.
16. Незвичайні долі звичайних жінок. Усна історія ХХ століття / упоряд. І. Винницька. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2013. 836 с.
17. Нолл В. Трансформація громадянського суспільства. Усна історія української селянської культури 1920–30 років. Київ : Центр досліджень усної історії та культури Родовід, 1999. 559 с.
18. Паниотто В. И., Максименко В. С. Количественные методы в социологических исследованиях. Київ : Наукова думка, 1982. 272 с.
19. Пастушенко Т. Метод усної історії та усної історичні дослідження в Україні. *Історія України*. 2010. № 17–18 (657–658). Травень.

20. Скокова Л. Біографічні дослідження в соціології: традиція і сучасний досвід. Київ : ІС НАНУ, 2004. 204 с.
21. Скорейко Г. Втрачене сусідство: Буковинське єврейство очима християнського населення міжвоєнного періоду (матеріали усних оповідей). *Вісник Центру буковинознавства*. Чернівці : Технодрук, 2019. Т. 1. С. 179–196.
22. Суковата В. Гендерна ідентичність і конструювання пам'яті кризових моментів історії: жіночі стратегії виживання. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2009. № 2. С. 67–95.
23. Суковатая В. Устные истории, гендерная память и женские стратегии выживания в эпоху сталинизма. *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ*. 2010. № 2. С. 331–378.
24. Сурева Н. Правила видання джерел з усної історії (проект). Запоріжжя, 2005. 24 с.
25. Томпсон П. Голос прошлого. Устная история / пер. с англ. Москва : Весь Мир, 2003. 368 с.
26. У пошуках власного голосу: Усна історія як теорія, метод та джерело : зб. наук. ст. / за ред. Г. Грінченко, Н. Ханенко-Фрізен. Харків, 2010. 248 с.
27. Український голокост 1932–1933: Свідчення тих, хто вижив / упоряд. Ю. Мицик. Київ : Києво-Могилянська академія, 2003. Т. I. 296 с.
28. Український голокост 1932–1933: Свідчення тих, хто вижив / упоряд. Ю. Мицик. Київ : Києво-Могилянська академія, 2004. Т. II. 443 с.
29. Український голокост 1932–1933: Свідчення тих, хто вижив / упоряд. Ю. Мицик. Київ : Києво-Могилянська академія, 2006. Т. III. 432 с.
30. Усна жіноча історія. Повернення / ред. Г. Дацюк. Київ : Жіночий Центр «Спадщина», 2003. 273 с.
31. Усна жіноча історія. Повернення: Історіографія сільських жінок в контексті суспільно-історичних факторів радянського і перехідного періодів. Київ : ЖЦ «Спадщина», 2003. 292 с.
32. Шваліна Й. Мовчання говорить. Київ, 2016. 303 с.
33. Beyond Women's Words: Feminisms and the Practices of Oral History in the Twenty-First Century / ed. K. Srigley, S. Zembrzycki, F. Iacovetta. 2018.
34. Grinchenko G. Forced Labour in Nazi Germany in the Interviews of the Former Child Ostarbeiters. *Reclaiming the Personal: Oral History in Post-Socialist Europe* / ed. N. Khanenko-Friesen, G. Grinchenko. Toronto ; Buffalo ; London : University of Toronto Press, 2015. P. 176–204.
35. Khanenko-Friesen N. In Search of History's Other Agents: Oral History of Decollectivization in Ukraine in the 1990s. *Reclaiming the Personal: Oral History in Post-Socialist Europe* / ed. by N. Khanenko-Friesen, G. Grinchenko. Toronto ; Buffalo ; London : University of Toronto Press, 2015. P. 176–204.
36. Plato A. von. Erfahrungsgeschichte – Von der Etablierung der Oral History. *Biographische Methoden in den Humanwissenschaften 25* / hrsg. G. Jüttemann und H. Tomae. Weinheim, 1998. S. 60–74.
37. Rosenthal G. Biographical method – biographical research. *Qualitative Research Practice* / eds.: C. Seale et al. London : SAGE Publications, 2004. P. 48–64.
38. Rosenthal G. The Healing Effects of Storytelling: On the Conditions of Curative Storytelling in the Context of Research and Counseling. *Qualitative Inquiry*. 2003. - ol. 9, № 6. P. 915–933.
39. Schütze F. Biographieforschung und narratives Interview. *Neue Praxis*. 1983. № 3. S. 283–293.
40. The oral history reader / ed. R. Perks and A. Thomson. London ; New York : Routledge, 2002. 479 p.
41. Warren A. Oral History and Migrant Wage Labor: Sources of Narrative Distortion. *Oral History Review*. 2001. Vol. 28, № 2. P. 1–20.
42. Wierling D. Oral History. *Aufriß der Historischen Wissenschaften*. Band 7: Neue Themen und Methoden der Geschichtswissenschaft. Stuttgart, 2003. S. 81-152.

Електронні ресурси

1. Боднар Г. Усна історія революції, війни і волонтерства в Україні: як працювати з незавершеним минулим.
URL: <https://shorturl.at/efXvK>
2. Верховна Рада України. Бібліотечно-бібліографічні ресурси.
URL: <https://shorturl.at/M6xoH>
3. Грінченко Г. Усна історія: Методичні рекомендації з організації дослідження: Для студентів і аспірантів. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. 28 с.
URL: <https://shorturl.at/uhrFf>
4. Грінченко Г. Усна історія незавершеної війни це насамперед питання етики й методології. URL: <https://shorturl.at/4sN03>
5. Грінченко Г. Усна історія незавершеної війни це насамперед питання етики й методології. URL: <https://shorturl.at/N6aXB>
6. Енциклопедія історії України.
URL: <https://tinyurl.com/36tueeay>
7. Жива історія – метод усної історії в школі. URL: <https://tinyurl.com/y6ndtth8>
8. Кісь О. Усна жіноча історія як феміністський проект: західні теорії, пострадянські контексти, українські практики
URL: <https://tinyurl.com/bdhrj26h>
9. Кісь О. Усна історія: становлення, проблематика, методологічні засади.
URL: <https://tinyurl.com/2s4dcm9m>
10. Кісь О. Усна історія: становлення, проблематика, методологічні засади.
URL: <https://tinyurl.com/2s4dcm9m>
11. Методичні рекомендації для збору матеріалів «усної історії» у свідків та учасників Другої світової війни.
URL: <https://tinyurl.com/3hcttkh2>
12. Методичні рекомендації для збору матеріалів «усної історії» у свідків та учасників Другої світової війни.
URL: <https://tinyurl.com/3hcttkh2>
13. Муравицька Г. Інформація як стратегічний ресурс організації науково-дослідного процесу
URL: <https://tinyurl.com/4aka9bcf>
14. Огієнко В. Культурна травма у сучасній зарубіжній історіографії: концепт та метод. URL: <https://tinyurl.com/bdd2j4a8>
15. Про інформацію : Закон України № 2658-ХІІ від 02.10.1992 р. із змін. // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс]. 1992. № 48. Ст. 650. URL: <https://tinyurl.com/28cjemcz>
16. Про науково-технічну інформацію : Закон України № 3322-ХІІ від 25.06.1993 р. // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс]. 1993. № 33. Ст. 345. URL: <https://tinyurl.com/ntrfrsa4>
17. Рутар Х. Усноісторичний проект: досвід в(и)ключення жіночих голосів.
URL: <https://tinyurl.com/2u2kv2c9>
18. Скубицька Ю. Як працювати з усною історією: поради дослідникам.
URL: <https://tinyurl.com/2kntj4am>
19. Українська асоціація усної історії.
URL: <http://oralhistory.com.ua/>
20. Форум усної історії України.
URL: <https://tinyurl.com/yc457ent>
21. Ханенко-Фрізен Н. Про усні свідчення та продукування значень: українсько-канадські дослідницькі практики.
URL: <https://tinyurl.com/yckfw76c>
22. Ханенко-Фрізен Н. У пошуках інших суб'єктів історії: усна історія деколективізації в Україні у 1990-х. Україна модерна. 2016.
URL: <https://tinyurl.com/24k3dwya>
23. Ханенко-Фрізен Н. У пошуках суб'єкта: Усна історія у плюральному світі.
URL: <https://tinyurl.com/35jteuwn>
24. International Oral History Association / Міжнародна асоціація усної історії.
URL: <https://www.ioha.org/>

ВИДИ ПИТАНЬ І ТЕХНІКИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Правильно поставлені запитання дозволяють отримати повну інформацію про людину. За допомогою питань ми активізуємо співрозмовника. Питання відіграють величезну роль у комунікаціях, за допомогою питань можна як багато чого для себе прояснити, так і багато запитати. Уміння коректно поставити запитання – мистецтво. Відомо, що правильно поставлене запитання – це вже половина відповіді.

Питання може дати поживу для роздумів і висновків. Точно відповівши на конкретне питання, можна здобути повагу слухачів, зміцнити їхню впевненість у тому, що вони мають справу з компетентною людиною. З іншого боку, доречне питання до співрозмовника може проілюструвати, що його гучні заяви не зовсім узгоджуються з тим, що він представив як відповідь.

Питання можуть надати потрібну, необхідну інформацію, прояснити проблемну ситуацію, точно вказати, за яким сценарієм важливо спрямувати розмову.

Важливо!

1. Питання – це реальність тактики ділового спілкування. Слід пам'ятати, що за допомогою питань можна посилити тиск, переакцентувати спірне положення, ненавмисно нав'язати респонденту свої способи і методи ведення розмови.
2. Питання – особливий вид логічних понять, які є завуальованими вимогами. Вони застосовуються для з'ясування обставин, уточнення інформації, вирішення проблемної ситуації. Логічна природа питання така, що, на відміну від стверджувальних пропозицій, які кваліфікуються з погляду істинності й хибності, питання такій кваліфікації не підлягають.
3. На відміну від суджень і висловлювань, які перевіряються (верифікуються і фальсифікуються) стандартним чином, питання неможливо оцінювати явним чином як істинні або хибні. Однак це не означає, що питання не можуть бути коректними й некоректними, доречними і недоречними, осмисленими і безглуздими, предметними і безпредметними, такими, що вимагають відповіді, і риторичними. Крім того, питання можуть бути казуїстичними, вивертами й аргументами в суперечці, жартівливими, питаннями-завданнями.

Види питань

1. **Вермонтське** (походить від американського міста Вермонт, жителі якого, на зразок знаменитих габровців, демонструють непідробний гумор, уміють дуже самобутньо ставити запитання і відповідати на них).

Приклад – притча: «Прийшов Іван до свого сусіда Василя і питає його:

- Слухай, твоя корова хворіла минулого літа?
- Хворіла, – відповідає Василь.
- А чим ти її лікував?
- Прілою соломною і патокою, – була відповідь.
- Дякую, – сказав Іван і пішов геть. Через тиждень він знову навідався до Василя.
- Слухай, а моя корова після того, як я її годував за твоїм рецептом, здохла.
- Моя теж, – незворушно сказав Василь.
- А чого ж ти мені не сказав? – спитав Іван.
- А ти не питав...».

2. **Уточнювальні**, спрямовані на з'ясування істинності чи хибності інформації та вимагають відповіді «так» або «ні». Їх також називають закритими.
3. **Відкриті**, або **доповнювальні**, починаються з питальних слів: «хто», «що», «де», «коли», «як», «чому». Вони допомагають отримати розгорнуті відповіді і нові знання щодо подій, явищ, предметів.
4. **Прості** питання не можуть бути розчленовані на простіші висловлювання. Складні питання включають два і більше простих питання.
5. **Коректні** питання ґрунтуються на істинних судженнях. Некоректні запитання ґрунтуються на помилкових або невизначених судженнях.
6. **Нейтральні** питання не містять емоційного забарвлення і ніяк не впливають на особистість співрозмовника.
7. **Доброзичливі** питання підкреслюють прихильність мовця до співрозмовника.
8. **Провокаційні** питання негативно забарвлені і містять приховане або явне підбурювання до неправильних дій співрозмовника.

Під час інтерв'ю можна використовувати **додаткові питання**, але слід пам'ятати, для чого вони слугують:

- прояснити інтереси співрозмовника
- спрямувати його увагу на потрібні і важливі для вас деталі розмови
- дізнатися заперечення партнера
- повернути ініціативу в розмові
- повідомити співрозмовнику свою точку зору
- вміло зруйнувати впевненість партнера в чому-небудь
- побудувати відносини справжнього партнерства зі співрозмовником

Метод питань під час інтерв'ю дає наступні переваги:

- допомагає уникнути суперечок і зайвої балакучості;
- дозволяє допомогти співрозмовнику зрозуміти, чого ж він хоче. Тоді ви зможете допомогти йому вирішити, як домогтися цього;
- допомагає співрозмовнику викристалізувати думку. І привнесена ззовні ідея стає його власною;
- допомагає виявити слабке місце при формулюванні думок;

- викликає в іншій людині почуття власної гідності. Коли ви показуєте, що поважаєте його точку зору, то він, напевно, стане поважати вашу.

Метод питань під час інтерв'ю дає такі **переваги**:

- допомагає уникнути суперечок і зайвої балакучості
- дозволяє допомогти співрозмовнику зрозуміти, чого він хоче; тоді ви зможете допомогти йому вирішити, як домогтися цього
- допомагає співрозмовнику викристалізувати думку, і привнесена ззовні ідея стає його власною
- допомагає виявити слабе місце при формулюванні думок
- викликає в іншій людині почуття власної гідності: коли ви показуєте, що поважаєте її точку зору, то вона, напевно, стане поважати вашу

Техніка постановки питань

1. Відкриті питання

Вони починаються зі слів: що, як, який, скільки, чому – і передбачають отримання розгорнутої відповіді.

Замість відкритих питань можна використовувати фрази типу:

- Будь ласка, розкажіть детальніше...
- Я не зовсім зрозумів, не могли б ви пояснити?
- Уточніть, будь ласка, деталі
- Будь ласка, уточніть...
- Не могли б ви дати мені певне уявлення про...

Відкриті питання доцільно застосовувати:

- для початку розмови
- для переходу до наступних етапів інтерв'ю
- якщо ви хочете спонукати співрозмовника до роздумів та оцінок
- якщо ви хочете з'ясувати його інтереси і позиції

2. Альтернативні питання

Вони надають можливість вибору і припускають швидке рішення. Ви нічого не нав'язуєте. Ви просто пропонуєте вибір між тим, що вам потрібно, і тим, що потрібно вам.

Наприклад:

- Ви готові зустрітися для продовження розмови в середу?
- Ми підпишемо згоду на використання матеріалів нашої розмови зараз чи після того, як завершимо її?
- Ви хотіли б почати роботу над проектом зараз чи після відпустки?

Альтернативні питання використовують:

- при узгодженні плану інтерв'ю або його подальшого розвитку
- при підбитті проміжних підсумків
- для того щоб спонукати респондента до остаточного прийняття рішення

3. Закриті питання

На них співрозмовник, як правило, може відповісти тільки односкладовими «так» або «ні».

Наприклад:

- Вам подобалося працювати в молодіжних таборах?
- Ви будете згодні зустрітися з нами ще раз?
- Чи влаштує вас, якщо...?
- Чи хочете ви, щоб...?

Закриті питання доцільно задавати:

- якщо ви хочете отримати лише коротку однозначну відповідь
- маєте справу з виключно неговіркою людиною
- хочете швидко перевірити, чи правильно зрозуміли свого співрозмовника

4. Дзеркальні питання

Полягають у повторенні з питальною інтонацією частини щойно сказаного співрозмовником твердження, щоб дати йому можливість побачити його з іншої точки зору. Ці питання дозволяють, не суперечачи співрозмовнику і не спростовуючи його слів, створювати в розмові нові елементи, що змінюють сенс. Ви ж не можете постійно запитувати «чому?». Це питання часто викликає захисні реакції, пошуки уявної причинності.

5. Питання для обмірковування

Їхня мета – створити атмосферу взаєморозуміння. Вони змушують співрозмовника розмірковувати й коментувати те, що було сказано.

- Чи вважаєте ви, що...?
- Чи правильно я зрозумів вашу точку зору, що...?

6. Питання-навіювання

Дозволяють без видимого тиску донести потрібні думки до співрозмовника.

- Ви також вважаєте, що...?
- Ви також дотримуетесь думки, що...?

7. Контрольні питання

Їх корисно ставити під час будь-якої розмови, щоб зрозуміти, чи слухає вас співрозмовник, чи його думки десь далеко. До того ж питання, задані партнеру, допомагають утримати його увагу.

8. Підтверджувальні запитання

Задаються, щоб знайти взаєморозуміння. Якщо співрозмовник три рази погодився з вами, то він автоматично погодиться з вами і вчетверте. Якщо ви приїхали на переговори, дуже корисно починати розмову з чогось такого, в чому ви знайдете спільну мову. Наприклад, із погоди. Банальна розмова про погоду допомагає створити атмосферу доброзичливості та взаємної згоди. Тема нейтральна і безпечна, тому й згода зі співрозмовником не викликає

опору. Якщо ж ви знайшли спільну мову з одного питання, у вас уже зав'язалося взаєморозуміння, і набагато простіше буде досягти розуміння в процесі обговорення подальших проблем. У будь-яку розмову завжди вставляйте підтверджувальні питання і робіть акцент на тому, що вас об'єднує, а не на тому, що вас розділяє.

- Ви, напевно, теж раді тому, що...?
- Якщо я не помиляюся, ви вважаєте, що...

9. Вступні питання

Добре поставлене питання служить гарним стартом. У співрозмовника виникає стан позитивного очікування, зацікавленість.

10. Заключні питання

Їхня мета – завершити розмову. Краще спочатку задати пару підтверджувальних питань, променисто при цьому посміхаючись.

ПИТАЛЬНИКИ (ЗРАЗКИ)

Питальник для збору свідчень людей, які пережили голодомор 1946-1947 років в Україні.

1. Прізвище, ім'я та по-батькові людей, які пережили голод, чи очевидців, які розповідають про нього.
2. Де (село, район, місто, область) і коли народився очевидець (число, місяць, рік).
3. Назва населеного пункту, де відбувалися події, пов'язані з голодом, про які розповідають свідки, очевидці
4. Де (село, район, місто, область) Вам довелося пережити голод?
5. Чи пам'ятаєте Ви, що був голод 1946-1947 рр.?
6. Як довго він тривав у Вашому населеному пункті?
7. Які на Вашу думку були причини голоду: неврожай, засуха, податки, вилучення продуктів харчування тощо?
8. Якщо відбирали в людей вирощений урожай, то хто це робив: стрибки, представники сільради, представники підпілля ОУН та боївок УПА, просто розбійні банди тощо?
9. Чи мали документи ті, що відбирали зерно?
10. Чи були винагороди від влади за донесення на сусідів про приховання зерна?
11. Як це відбувалося?
12. Чи застосовували до людей покарання: побиття, арешти, висилання і т.п.?
13. Чи мали зброю ті, хто приходив відбирати продукти у людей?
14. Як люди боронилися?
15. Чи можна було приховати якусь частину зерна, продуктів і де?
16. Хто (посада і прізвище) і як шукав заховані продукти? Скільки їх було?
17. Забирали лише продукти харчування чи й інші речі (одяг, рушники, худобу тощо)?
18. Коли у Вашому селі організований колгосп і чи давали їжу тим, хто пішов до колгоспу під час голодомору?
19. Чи дозволяли збирати у колгоспному полі колоски, залишки городини?
20. Хто охороняв колгоспні поля, комори?
21. Чи люди хотіли добровільно йти в колгосп?
22. Де переховували худобу, реманент щоб не забрали їх в колгосп?
23. В який період доби приходили забирати в людей зерно, продукти і скільки разів?
24. Коли почали помирати люди з голоду?
25. Як страждали від голоду діти, особи похилого віку?
26. Що було з малими сиротами, чи ними опікувалася держава?
27. Хто не голодував у селі і чому?
28. Хто зміг вижити і завдяки кому?

29. Чи допомагали люди одне одному, чи ділилися продуктами?
30. Чим харчувалися у голодоморний період і як виживали Ви особисто?
31. Чи був голод у місті?
32. Як виживали в цей період міщани?
33. Чи можна було щось купити чи виміняти їстівного в місті?
34. Скільки людей померло у Вашому населеному пункті?
35. Чи відомі Вам випадки людоїдства у Вашому чи іншому селі?
36. Де і хто хоронив померлих від голоду?
37. Чи платили тим, хто займався похованням померлих від голоду?
38. Чи поминають їх на «Проводи», «Гробки», «Зелені свята»?
39. Чи згадують і поминають померлих від голоду у церкві? До якого патріархату вона відноситься?
40. Чи встановлені в селі хрести, пам'ятники чи пам'ятні знаки померлим від голоду?
41. Чи знає сучасна молодь про голод 1932-1933 рр. та 1946-1947 рр. ? чи розповідаєте Ви про голодомор своїм внукам?
42. Кого Ви вважаєте винним у цій трагедії?

Примітки

- *Опитати людей похилого віку, які самі пам'ятають про голодомор 1946-1947 рр., або знають про це від своїх батьків та родичів, але із зазначенням другої особи.*
- *Зробити фото опитуваного та пам'ятного знака загиблим від голоду.*
- *Записати розмову оповідача на диктофон, камеру і розшифрувати запис.*
- *Записувати розповідь у формі діалогу із повним збереженням діалекту, лексики, нічого не додавати від себе, не виправляти розмовну мову на літературну.*
- *Записи можна робити в одному населеному пункті.*
- *Для підтвердження чи спростування фактів, про які розповідає свідок, слід опитати ще кількох очевидців.*
- *Після транскрибування можна запропонувати готовий матеріал, щоб оповідач підписав написаний Вами текст за формою: «З моїх слів записано вірно» і підпис.*
- *В самому кінці оформленого тексту вказати дату та: «Матеріали зібрав (вказати прізвище та ім'я)».*

*Підпис.
Дата.*

Питальник

для збору усних свідчень очевидців

окупаційного режиму часів Другої світової війни

1. Особисті дані: прізвище (дівоче), ім'я, по-батькові, дата, місце народження, освіта. Члени родини. Національність. Які мови знаєте?
2. Окупація населеного пункту в роки Другої світової війни (період липень 1941 – березень 1944): коли, ким, як?
3. Окупаційні органи влади, які існували на території населеного пункту.
4. Характеристика установ і організацій, які діяли під час окупації (колгоспи, фабрики, заводи, навчальні заклади, культурні установи).
5. Повсякденне життя мешканців населеного пункту під час окупації (стратегія виживання, освіта, одяг, харчування, мова спілкування)? Як ви потрапили на роботу?
6. Примусова праця під час окупації вас, членів родини (організація, підприємство тощо):
 - Назва, місцезнаходження, власник, приблизна схема.
 - Методи вербування на роботу.
 - Умови праці (кількість людей, яку продукцію виготовляли, проживання (барак, будинок, скільки людей там розміщувалось, схема, санітарія, медичне забезпечення, харчування, тривалість робочого дня, вихідні).
 - Що знаєте про керівництво підприємства? Їх імена, жінки/чоловіки – наглядачі, з яких вони організацій (поліція, СС, каральна служба), їх ставлення до робітників, охорона, оплата праці, чи надавався одяг, адміністративні та репресивні заходи адміністрації, особливі події.
 - В чому полягали ваші обов'язки, робота, яку продукцію конкретно ви виготовляли, ваша кваліфікація. Ваше ставлення до цього.
 - Чи існували покарання, у якій формі і за що?
 - Чи були ви свідком смертельних випадків, з яких причин вони були? Які надзвичайні події вам запам'ятались?
 - Люди яких національностей працювали на підприємствах? Які були відносини між працівниками?
 - Ваше ставлення до інших працівників, страхи, переживання, відрода під час роботи, чи було бажання кинути роботу?
 - Робочий день. Опишіть його. Чи можна було щось взяти, обміняти, продати? Явище чорного ринку.
 - Чи були випадки бомбардування? Як ви переносили це, чи були місця захисту, схову?
 - Чи відомо вам про табори, підприємства на території Чернівецької області, де використовували примусову працю? Їх відмінність від вашого місця перебування.
 - Як ви зустріли кінець війни, звільнення? Яким чином ви потрапили додому, знайшли роботу?
 - Вдома: наявність рідних, ставлення сусідів, влади, родичів.

- Як на ваше подальше життя вплинуло перебування в таборі, примусова праця на підприємстві? Коли і з якими почуттями ви згадуєте життя там?
 - Чи були ви політично, етнічно, релігійно репресовані? В чому це виявлялось?
 - Пам'ятні речі про окупаційний період: фото, документи, книги, одяг, відзнаки.
 - Чи відомі вам свідки подій в роки окупації, їх координати?
7. Опис відносин між місцевим населенням та окупаційною владою (адміністративні та репресивні заходи влади, реакція населення (саботаж, опір, виконання, співпраця)).
- Надзвичайні події на території області в роки окупації (бойові дії; репресії; страти; грабунки; депортації; вивіз на примусові роботи, в тому числі й до Німеччини; імена цих людей; опис подій, які відбулися з ними).
 - Опис наслідків окупації вашого населеного пункту (міста, району, області) для його жителів.

Питальник для збору усних свідчень періоду радянзації на західних землях України

Перша частина інтерв'ю

- Розкажіть про себе (*бажано, щоб було названо прізвище, ім'я, по-батькові (якщо це не анонімне інтерв'ю), скільки років, звідки родом, місце проживання, освіта та вид діяльності*).
(Оповідача/ку можна не обмежувати при представленні, він/вона може розповісти все, що він/вона вважає необхідним сказати про себе: про сім'ю, громадську чи політичну діяльність, хобі тощо).
- Розкажіть, будь ласка, про побачене і пережите Вами в час, коли до краю прийшла радянська армія. Як Ви це сприйняли? Як реагували Ваші рідні?
(Якщо оповідач/ка розгубився/лася і не знає, з чого розпочинати, то не поспішайте переходити до запитань. Перефразуйте наративне запитання і таки спробуйте домогтися розповіді оповідача/ки).
- Які це мало наслідки для Вас, Вашої родини?
- Хто були перші організатори радянської влади у Вашій місцевості?
- Як у Вашій місцевості ставилися до радянської влади і до тих, хто її представляв?
- Як вони ставилися до людей?
- Що, Ви вважаєте, було зроблено корисного, а що зашкодило людям?
- Чи знаєте Ви про якийсь спротив радянській владі? Хто були ті люди, що боролися? Яка їхня доля?
- Розкажіть, будь ласка, про голод.

Друга частина інтерв'ю

Запитання-уточнення, що стосуються таких тематичних блоків:

(Запитання-уточнення задаються в довільній послідовності, насамперед згідно з почутим у наративній частині (тобто спочатку уточнюємо те, про що йшлося в розповіді оповідача/ки). Наприкінці задаються запитання на теми, про які не йшлося в розмові взагалі).

Мотивація участі

- Як Ви дізналися, що прийшла нова влада?
- Коли Ви зрозуміли, що щось відбувається, і що це, на Вашу думку, було?
- Чому, на Вашу думку, не було масових протестів проти радянської влади?
- Що спонукало Ваших земляків працювати в колгоспній системі?
- Яким було ставлення Ваших рідних, знайомих, друзів до нової влади? Коли Ви зрозуміли, що це назавжди?

Спілкування, побут, в якому перебував/ла оповідач/ка

- Про що люди спілкувалися між собою з приходом радянської влади? Як змінювалися настрої людей?
- Якими були людські стосунки під час тих подій?
- Яким було ставлення нової влади до Вас чи Вашої родини?
- Якими, зокрема, були, на Вашу думку, гендерні стосунки та ролі? (поясніть)
- Якими були побутові умови, в яких Ви перебували під час цих подій (харчування, ночівля, забезпечення одягом, ліками тощо)?

Церква

- Якою була роль Церкви під час подій повоєнного часу?
- Якою була участь священнослужителів у подіях?
- Чи змінилися Ваші погляди на релігію (або ж ставлення до Церкви/священнослужителів)?

Опозиція

- Чи стикалися Ви з людьми, які не поділяли Вашого ставлення до цих подій? За яких обставин, яке враження справили на Вас ці люди?
- Чи стикалися Ви зі зміною поглядів/позиції учасників чи свідків тих подій? Чим пояснювали ці люди зміну своїх поглядів?
- Чи стикалися Ви з провокаторами під час тих подій? У чому полягали їхні дії? Як Ви їх визначали?

Відомі постаті/громадські активісти/політики

- Чи є Ви членом якоїсь громадської організації/ініціативи або політичної партії? Як змінювалася ця участь до сьогодні?
- Чи стикалися Ви з кимось із державних діячів того часу, відомих постатей? Які у Вас склалися враження?

- Яким було сприйняття політиків Вами та Вашими колегами/друзями/найближчим колом спілкування? Чому склалося таке ставлення?

Постраждали/загинули

- Чи були заарештовані/постраждали Ви або Ваші знайомі чи родичі під час подій формування радянської влади? За яких обставин?
- Чи були Ви особисто знайомі з кимось із загиблих? Розкажіть про цю людину (хто, звідки, як познайомилися, чим ця людина займалася під час тих подій, як загинула чи була заарештована)?
- Якою має бути пам'ять про події встановлення радянської влади і колгоспної системи, про голод і людей, що пережили їх чи загинули?

Наслідки подій

- Чи згадуєте Ви про ті події у своєму найближчому колі спілкування?

Пам'ять про події

- Чи збереглися у Вас матеріали, які нагадують Вам про події радянізації?
- Що б Ви хотіли зберегти в пам'яті?

Питальник усних свідчень про свята та святкування в радянський час

4. Розкажіть про себе.
5. Розкажіть, будь ласка, про свята в часи Вашої молодості.
6. Що для Вас та Вашої родини було святом?
7. Чи були у Вашій місцевості особливі традиції святкування?
8. Чи відзначала Ваша родина релігійні свята і який настрій був під час цих свят?
9. Що готували до цих свят, які страви?
10. Які традиції панували під час свят? Що одягали?
11. Чи були проблеми у пошуку продуктів, щоб накрити традиційний стіл?
12. Чи не боялися Ви та Ваша родина відповідальності за відкрите святкування релігійних свят?
13. Розкажіть детальніше, як Ви відзначали Різдво та Великдень?
14. Чи організовували державні заклади та партійні структури альтернативні заходи під час святкування Різдва та Великодня?
15. Які радянські свята було прийнято шанувати у Вашій родині?
16. Розкажіть, як Ви відзначали 1 травня, 9 травня, 8 березня, Новий рік.
17. Яке з радянських свят було Вашим улюбленим? Чи Ви більш схильні були до релігійних свят?
18. Чи переживала Ваша родина труднощі при підготовці до свята?

19. Ці свята були цікавими тому, що був вихідний день, чи Ви справді відчували дух свята?
20. А яке було ставлення до державних свят, Ви не відчували ніякого духу свята?
21. Як святкували свята Ваші сусіди?
22. Що у Вашій пам'яті збереглося зі святкування радянських та релігійних свят в часи Вашого дитинства?
23. Чи збереглися більше позитивні моменти, ніж негативні?
24. Чи перенесли Ви якісь традиції святкування до вашої родини, на ваших дітей?

Питальник
для опитування вимушених переселенців
внаслідок українсько-російської війни (2014–... рр.)

I. Дані про особу (за її бажанням)

1. Прізвище, ім'я
2. Дата і місце народження
3. Дані про родину і сімейний стан
4. Освіта
5. Участь у громадських (політичних) об'єднаннях
6. Участь у подіях Майдану (місцевий чи київський)
7. Звідки приїхали до міста, у якому році?

II. Причини переселення

1. Ваше життя та діяльність до початку військового конфлікту/відкритої агресії
2. Ви вважаєте місце Вашого проживання:
 - А) Новоросією
 - Б) Півднем України
 - В) Півднем Росії
3. Початок конфлікту/війни саме для Вас
4. У чому, на Ваш погляд, полягають причини конфлікту/війни
5. Життя під час конфлікту/війни
6. Безпосередній поштовх для переселення

III. Маршрут переселення

1. Чому обрали саме це місце проживання?
2. Як виїжджали із місця проживання (перешкоди, населений пункт відкритий чи закритий, ставлення окупантів до виїжджаючих...)?
3. Як добиралися до міста (транспорт)?
4. Як Ви обирали місце розміщення (родичі, друзі, приймаючі організації...)?

IV. Взаємодія із волонтерськими організаціями та місцевою владою

1. Чи забирали документи (які)?
2. Чи оформлювали документи за місцем теперішнього проживання і які саме?

3. Чи була допомога волонтерських організацій (якщо так, то які організації, які види допомоги надавали – продукти харчування, речі, працевлаштування...)?
4. Чи відчуваєте підтримку звичайних громадян – місцевих мешканців (якщо так, то в чому проявляється...)
5. Допомога місцевої влади (якщо так, то як саме...)

V. Контакти із населенням, яке залишалося у зоні АТО/в окупації

1. Чи підтримуєте контакти?
2. Яким чином підтримуєте зв'язок?
3. Ставлення до Вас з боку мешканців зони АТО/окупованих земель, динаміка ставлення від початку конфлікту і до сьогодні
4. Взаємовідносини із мілітарними структурами
5. Чи маєте змогу відвідувати місце колишнього проживання, як часто, як добираєтеся?

Рефлексії

1. Чим, на Ваш погляд, може закінчитися війна?
2. Чи збираєтеся повертатися до місця колишнього проживання?

План опитування учасників бойових дій (2014 – дотепер)

1. Біографічний блок:
 - дата і місце народження
 - родина
 - освіта
 - робота
 - участь у політичних/громадських об'єднаннях
 - досвід військових дій до 2014 року
 - досвід військових дій до 2022 року
2. Життя під час Майдану (листопад 2013 – лютий 2014 рр.)
3. Призов на службу:
 - яким чином і коли потрапили на службу до ЗСУ/НГ: доброволець/контрактна служба/мобілізація?
 - у яких частинах служили, військові посади та звання?
 - у чому полягає специфіка Вашої військової спеціальності?
4. Зона АТО/Зона воєнних дій:
 - у складі яких ротаций служили в зоні АТО, коли і де вони проходили?
 - у яких бойових операціях брали участь? Розкажіть детально про кожну

- якими видами озброєння довелося користуватися під час бойових дій?
- яке з них було найбільш ефективним? Якого найбільше не вистачало, на Вашу думку?
- дайте оцінку матеріально-технічному забезпеченню: форма, продовольство, побутові умови
- чи отримували допомогу від волонтерів? Хто допомагав? Яким є внесок цієї допомоги в загальне забезпечення?

5. Місцеве населення:

- якими є настрої місцевого населення? Як їх пояснити?
- чи були люди, що допомагали Вам під час служби?
- чи були прояви ворожого ставлення?
- найбільш цікаві моменти під час служби в зоні АТО/зоні бойових дій

ЗРАЗКИ ДОКУМЕНТІВ

Договір на проведення інтерв'ю й зберігання його фонозапису

Центр Буковинознавства
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
«__» _____ 202__ р.

Висловлюючи щире подяку, Центр Буковинознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича прийняв від

ПІБ: _____

Адреса: _____

Телефон: _____

фонозапис інтерв'ю, записаного в рамках проєкту «_____»

Я підтверджую, що передав(ла) фонозапис свого інтерв'ю Центру Буковинознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича для збереження й використання в навчальних і академічних цілях. Я передаю Центру Буковинознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича усі права на використання фонозапису мого інтерв'ю за винятком таких обмежень щодо використання (якщо вони є):

Мені відомо про те, що фонозапис мого інтерв'ю зберігатиметься в Центрі Буковинознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича для академічного використання іншими дослідниками.

Мені відомо про те, що в разі виникнення питань стосовно дослідницького проєкту «_____» я можу вступити в контакт із дослідником

Центру Буковинознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича за адресою: _____

Інтерв'юер _____

Респондент _____

Згода на зберігання та використання матеріалів усної історії

Я, _____,
погоджуюсь на використання в навчальних і дослідницьких цілях як самого інтерв'ю, так і тексту та інформації, яку воно містить, за винятком таких обмежень (якщо є):

Мені відомо про те, що транскрибована копія мого інтерв'ю зберігатиметься в Центрі Буковинознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича для академічного використання іншими дослідниками.

Підпис _____

Дата _____

Протокол інтерв'ю

на тему _____

місце проведення інтерв'ю: _____

дата інтерв'ю: _____

спосіб проведення інтерв'ю: _____

Респондент/тка/и – _____

прізвище, ім'я, по батькові

прізвище, ім'я, по батькові

Інтерв'юер/рка/и – _____

прізвище, ім'я, по батькові

прізвище, ім'я, по батькові

ТЕКСТОВИЙ ЗАПИС

1. Шановна(ий/і) _____, розкажіть, будь ласка, кілька слів про себе та свою сім'ю [зразок].

Відповідь респондента/тки/тів

2. Де Ви проживали у 1980-х – на початку 1990-х років? Де працювали? [зразок]

Відповідь респондента/тки/тів.

3... [Наступні питання].

Відповіді респондента/тки/тів.

*Своїм підписом я засвідчую (ми засвідчуємо),
що текстовий запис інтерв'ю здійснений вірно.*

підпис(и) респондента/тки/тів

Паспортний лист інтерв'ю

Дата й місце проведення інтерв'ю: _____

Респондент:

- ПІБ (псевдонім): _____
- Дата й місце народження: _____
- Адреса й телефон: _____
- Доступ до інформації (відкритий, частковий, закритий, анонімний): _____
- Походження, склад родини, виховання, генеалогія: _____
- Рівень і характер освіти: _____
- Професія, перелік посад: _____

Інтерв'юер:

- ПІБ: _____
- Адреса й телефон: _____

Інтерв'ю:

- Загальна кількість годин запису: _____
- Вид і марка диктофона: _____
- Вид і марка плівки: _____
- Основний зміст інтерв'ю (перелік тем і сюжетів із зазначенням хвилин запису чи метрів плівки): _____
- Місце проведення інтерв'ю, його опис, інтер'єр: _____
- Ставлення респондента до питань, його готовність дати інтерв'ю: _____
- Кількість зустрічей з респондентом: _____

Примітки й коментарі: _____

ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ ВІД НАУКОВЦІВ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ УСНОІСТОРИЧНОГО ІНТЕРВ'Ю

Гелінада Грінченко

історикinja, докторка історичних наук, професорка кафедри українознавства філософського факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна.

Головна редакторка часопису «Україна Модерна».

Сучасне розуміння усної історії включає три основні компоненти:

- процес без посередньої передачі й запису (за допомогою аудіо- чи відеотехніки) спогадів, оповідань чи автобіографічних нарацій,
- отримані в результаті цього процесу новостворені історичні джерела,
- їх подальший, насамперед реконструктивний чи наративний (текстуальний) аналіз.

Однією з головних специфічних рис усноісторичних джерел є їхнє конструювання, створення в процесі інтерсуб'єктивної взаємодії дослідника й оповідача, тому великого значення набуває ретельна, продумана й логічно побудована підготовка до інтерв'ю.

Обґрунтування дослідження

Рішення щодо залучення інтерв'ю-спогадів як історичного джерела має бути обґрунтованим з точки зору:

- відповідності цілям і завданням дослідження та
- необхідності пошуку за їх допомогою додаткових відомостей чи перспектив вивчення процесу, явища чи окремої історичної події

Для цього на даному етапі бажано чітко з'ясувати, яка саме проблема має бути вирішена за допомогою усноісторичного джерела.

Це може бути:

- реконструкція, відтворення ситуації, середовища, історичного контексту або їх окремих елементів, вивчення динаміки формування й змін тих чи інших структур, інститутів і організацій на підставі оповідей про індивідуальний щоденний «рутинний» досвід і практику інформантів.
- залучення інтерв'ю-спогадів може бути спрямованим на вивчення як індивідуального, так і колективного досвіду «проживання» певних історичних по-

дій на основі дослідження міжособистісних взаємозв'язків, індивідуальних життєвих прагнень та моделей їхньої реалізації в історичній перспективі.

- інші пізнавальні можливості пропонують інтерв'ю, спрямовані на вивчення історичної пам'яті як «складного соціокультурного феномену, пов'язаного з осмисленням історичних подій та історичного досвіду (реального та/або уявного), і водночас як продукту маніпуляції масовою свідомістю з політичною метою»

Тоді усні історії учасників безпосередніх історичних подій можуть залучатися до дослідження переплетінь репрезентацій особистого досвіду та його осмислення з системою символів, знаків, міфів і обмежень, що сформували колективне уявлення про подію, яка вивчається, та відображають певну спільність культурно-історичного досвіду в даному соціумі.

Вибір респондентів

Крім очевидної відповідності загальній концепції дослідження, вибір респондентів обумовлюється питаннями, які дослідник вирішує висвітлити/пояснити/проаналізувати за допомогою усноісторичних свідчень:

- Якщо таким питанням є відтворення чи реконструкція певної ситуації чи конкретної події, а також вивчення досвіду їх «переживання», тоді вибір респондентів диктується наявністю безпосередніх свідків цих явищ чи подій. Цих свідків дослідник визначає генеральною сукупністю «мнемонічного співтовариства» й описує її за допомогою певного набору характеристик.
- У тому випадку, коли дослідницький інтерес спрямований на вивчення історичної пам'яті, її структур, конструкцій, каналів трансляції, співвіднесення офіційного дискурсу й особистісного досвіду, характерними ознаками генеральної сукупної групи можуть стати й інші, більш широкі показники.

Важливо! За будь-яких дослідницьких завдань, які обумовили необхідність використання усноісторичного свідчення, неминуче виникає проблема узагальнення результатів дослідження, а саме – співвіднесення індивідуального досвіду людини й історичного процесу в його найширшому розумінні.

Всіх потенційних свідків чи носіїв історичної пам'яті опитати неможливо, тому перед тим, як перейти до вирішення питання пошуку респондентів, необхідно визначити вибірку сукупність респондентів з метою подальшого обґрунтування висновків щодо перенесення результатів аналізу певного масиву інтерв'ю на рівень загальних історичних процесів, іншими словами довести репрезентативність запланованих до запису усних історій.

Пошук респондентів

Методи пошуку респондентів:

- приватний,
- інституційний
- архівно-документальний.

Пізнавальні можливості запропонує подальший аналіз та інтерпретація усно-історичних нарацій: 1) «типових представників» означеної для дослідження сукупності респондентів, 2) «маргіналів» цієї групи, 3) представників «екстремального типу» та 4) «видатних особистостей» .

Основний показник достатності інформантів – повторення інформації, на пошук якої спрямоване інтерв'ювання.

Вибір типу інтерв'ю

Вибір типу інтерв'ю чи їх комбінація залежать як від мети й завдань дослідження, так і від проблем, що мають бути вирішеними шляхом залучення усно-історичних джерел. У залежності від кількості осіб, що інтерв'юються одночасно, вирізняють: одноосібне й групове інтерв'ю, останнє, в свою чергу, може бути дискусією фокус групи (focusgroupdiscussions) й інтерв'ю спільноти (communityinterview).

За тематичною спрямованістю й інформаційним потенціалом інтерв'ю поділяються на біографічні (individuallifestory), проблемні (single-issueinterview), генеалогічні (family-treeinterview), щоденникові (diaryinterviewing). Найбільш поширеними й інформаційно насиченими прийнято вважати:

- біографічне інтерв'ю, яке також має назву «історії життя» чи «розповіді про життя» і є орієнтованим на вивчення суб'єктивного, особистісного сприйняття минулого в межах цілісного біографічного досвіду,
- проблемне (тематичне, сфокусоване) інтерв'ю, спрямоване на вивчення «переживання» людиною окремої історичної події, ситуації чи явища.

Як працювати з незавершеними подіями?

Науковий напрямок усної історії передбачає чотири основні компоненти: формулювання теми дослідження, підготовки і проведення самого інтерв'ю, опрацювання цього інтерв'ю, його зберігання і нарешті його виведення в публічне поле.

Сьогодні усна історія – це найпопулярніший метод фіксації досвідів війни. Однак слід розуміти, що говорячи про усну історію як певний запис оповіді у вигляді інтерв'ю та усну історію як науковий напрям, ми говоримо про різні речі. Те, що відбувається сьогодні, до усної історії як до наукового методу має опосередкований і зазвичай дуже віддалений стосунок. Це швидше документування,

фіксація свідчень, запис розповідей, однак переважно зовсім не усна історія як науковий напрям з відповідним дослідницькими методиками та принципами.

Метод усної історії передбачає дослідження минулих подій, які мають завершення. Це таке минуле, щодо якого вже здійснені певні історичні й історіографічні інтерпретації, осмислене, описане, проговорене, відрефлектоване. І тільки тоді до нього звертаються дослідники усної історії. Те, що відбувається сьогодні – це не метод усної історії.

Хоча термін взято з наукового дискурсу, «усна історія» має свою методологію, науковий апарат і традицію. Тому слід розділяти науку і певну ініціативу з документування особистих історій сучасної війни, що виникла під час війни і на сьогодні ще тільки напрацьовує відповідний інструментарій. Сюди відносимо і громадську ініціативу, і журналістику, і юридичну фіксація злочинів, і мистецьке опрацювання чужих досвідів та історій. Всі вони так чи інакше послуговуються одним і тим самим терміном, але майже ніколи не збігаються, бо всі ті настанови, які випрацьовувала усна історія як метод наукового дослідження, зовсім повному застосовуються в названих практиках.

Усноісторичне дослідження має суворо дотримуватись наукових та етичних стандартів. Збір, фіксація, зберігання й оприлюднення свідчень відбуваються далеко не завжди відрефлектовано, не завжди відповідально, і головне, не завжди етично. Етика – це те, що повністю просякає усноісторичне дослідження. Від формулювання теми до винесення результатів дослідження в науковий чи публічний простір.

Юлія Скубицька

історикиня, дослідниця у Принстонському університеті та директорка Музею воєнного дитинства у 2020-2022 роках.

Юлія здобула ступінь PhD з історії у Пенсильванському університеті, США, досліджуючи пізньорадянське суспільство.

Як працювати з усною історією: поради дослідникам

Етап підготовки.

1. Дізнайтеся якомога більше про події, які збираєтеся вивчати.
2. Підготуйте або добре ознайомтеся (якщо у проєкті є підготовлений) з опитувальником.
3. Зустріньтеся з респондентом, поспілкуйтеся на неформальні до інтерв'ю теми, встановіть довірливі стосунки.
4. Оберіть місце проведення. Це повинно бути місце, де обом учасникам інтерв'ю має бути комфортно.
5. Розкажіть респонденту про проєкт, для якого ви збираєте свідчення.
6. Чітко поясніть учаснику/учасниці інтерв'ю його/її права і те, що для вас важливо, щоб людина цими правами користувалася.

7. Рекомендуємо мати перед собою записаний вступ до інтерв'ю. Особливо, коли ви проводите перші інтерв'ю, аби бути впевненими, що ви озвучили все необхідне.
8. Якщо інтерв'ю на складну тему, запропонуйте поговорити про питання, окреслити кордони того, про що можна, а про що не варто запитувати.
9. Розкажіть про можливі емоції, які людина може переживати під час розмови (для травма-інформованих інтерв'ю).
10. Пропишіть для себе, що ви очікуєте почути.
11. Обговоріть використання реального чи вигаданого імені.
12. Обговоріть з респондентом архівування та використання матеріалів. Важливо обговорити це саме перед початком запису, адже якщо ваша мета, наприклад, наприкінці мати відео, а респондент не погоджується на публікацію, ви можете лише витратити час обох.
13. Перевірте роботу техніки: заряд батареї, якість звуку чи відео, тощо.

Ситуація інтерв'ю

- Зазвичай інтерв'ю проводиться в два етапи: довільна розповідь про себе й структуроване інтерв'ю на основі неї. Якщо це неможливо, розпочніть з загальних запитань: розкажіть про себе, звідки ви, тощо. Це дозволяє людині налаштуватися на розповідь, розслабитися і створює простір для проявлення «Я».
- Ставте додаткові запитання. Це частина стандартної техніки, яка дозволяє «іти за оповідачем», зрозуміти його/її логіку.
- Уникайте закритих питань
- Будуйте інтерв'ю так, щоб людина мала можливість розповідати про значення, які саме вона надає своєму життю і подіям в ньому. Інакше ми можемо ніколи не дізнатися правдиве значення для інтерв'юї.
- Будьте дуже обережними з конфронтаційними запитаннями. Вони руйнують довіру. Конфронтаційні запитання можуть використовуватися журналістами, але не усними істориками.
- Якщо тема чи людина викликають у вас сильні емоції, можливо, варто утриматися від інтерв'ю.
- Краще брати інтерв'ю в однієї людини за раз. Декілька інтерв'юї одночасно можуть розфокусувати взаємодію.

Ситуація після інтерв'ю

- Одразу після інтерв'ю запишіть свої враження та спостереження. Це можуть бути елементи невербальної комунікації, які ви помітили. Саме вони пізніше гратимуть роль у розумінні того, що відбулося.
- Підпишіть реліз або інформовану згоду. Це документ, у якому ви отримуєте згоду на використання отриманої інформації. Етично підписувати такий документ після інтерв'ю, коли людина знає, що саме вона розповіла.
- Залиште свої контактні дані. Окрім збереження зв'язку, це також надасть людині можливість вийти з проекту, якщо вона забажає.

- Якщо це невеликий проєкт, варто підтримувати контакт з учасниками. Коли ви організовуєте виставку, запросіть їх, влаштуйте особливу подію. Це наш внесок у добробут людей. Особливо музеї мають такі можливості. Наприклад, Музей воєнного дитинства запрошував тих, хто поділився своїми історіями, на свою першу виставку у Києві у 2021 році.

Що не можна робити в усній історії:

- Перекручувати, змінювати текст.
- Подавати компіляцію як нередагований текст. Якщо відбуваються зміни в тексті, має бути прозоре пояснення.
- Порушувати принцип безпеки учасника/-иці інтерв'ю.
- Тиснути на учасника/-ицю під час інтерв'ю.
- Маніпулювати учасником/-цею. Наприклад, кажучи, що це дуже важлива тема й потрібно всім про неї розповісти.
- Платити за участь в інтерв'ю. Це має бути вільний обмін. Як тільки починається винагорода, ми вже не маємо справи з вільною згодою.
- Примушувати когось до участі в проєкті.

Етика усної історії

- Коли ви виступаєте інтерв'юером/-кою, пам'ятайте, що респонденти заслуговують на повагу, навіть, якщо ви не погоджуєтесь з ними чи їхні вчинки є вам незрозумілими.
- Будьте зацікавленими в людині, в якій ви берете інтерв'ю. Пам'ятайте, що історія – не про вас, а про респондента.
- Представляйте свідчення з повагою і достоїнством, коли комунікуєте їх з іншими.
- Дотримуйтеся прозорості комунікації. Опубліковані результати досліджень можуть вплинути на чиесь життя. Тому, якщо ви не знаєте, як краще вчинити, аби не зашкодити учасникам, зверніться до них і уточніть, як їм буде найкраще. Наприклад, чи можна використовувати справжнє ім'я.
- Подумайте, що ви можете дати людині, або громаді, з якою працюєте.

Архівування та безпека даних

- Питання архівування важливо вирішити до того, як ви почнете записувати історії. Все, що потрапляє в цифровий простір, повинно мати хороший захист. Особливо непросто знайти достатньо захищеного простору для збереження відеозаписів. Тому, наприклад, усні історики США не заохочують записувати відео під час інтерв'ю.
- В публічний простір інтерв'ю або його фрагменти в оригінальному записі можуть потрапляти виключно зі згоди респондента, що закріплюється у письмовому документі згоди. Іноді також прописують обсяг цитованого тексту, що буде використано.
- Дослідники зобов'язані забезпечити максимальний захист персональних даних. Особливо під час війни. Найпростіші способи – це зберігати на сервері,

що не підключений до Інтернету, кодувати й використовувати анонімізацію. Однак, також продумайте план евакуації в разі потреби.

- Найкраще – перед початком роботи збору історій – обговорити питання архівування з експертами з кібербезпеки.
- Будьте обережними й пам'ятайте, що ви працюєте з живими людьми. Ваші дії можуть суттєво вплинути на їхнє життя.

Як готувати питальник.

Усні історики досить гнучко підходять до підготовки опитувальника. Наприклад, для соціологів, наявність опитувальника є обов'язковою, для усних істориків не завжди. Однак, ми рекомендуємо завжди його мати. Не обов'язково точно слідувати запитанням, але краще мати таку підказку для розуміння, що і як краще запитати.

Перед створенням опитувальника, ви, як дослідники, повинні розуміти мету інтерв'ю, що ви хочете дізнатися. Пам'ятайте про розрізнення того, що ви хочете дізнатися і які запитання варто для цього поставити. Наприклад, якщо ви хочете дізнатися про стосунки з рідними, то, якщо ви напряму задасте це питання, то отримаєте набагато менше відповідей, ніж якщо обиратимете дотичні запитання, що можуть це окреслити. Потім можна поставити це запитання напряму.

Тарас Ковалець

*Асистент кафедри історії України Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича, відповідальний редактор видання
«Гомін. Матеріали усної історії України»*

Найбільш практичні настанови початківцям, збирачам усної історичних свідчень¹

Передусім вам потрібно контактуватися із певною конкретною людиною, потенційним джерелом усної історії. Це можна робити вживу, можна через телефон.

Далі – скласти приблизний питальник. Чому приблизний? Тому що з ходом інтерв'ю у вас напевно з'являтимуться нові і нові непередбачені питання.

Далі – провести з цією людиною бесіду-інтерв'ю, зберегти це інтерв'ю в аудіо форматі + набрати його друком.

Тема – будь-яка конкретно-історична (міжвоєнні часи, друга світова, радянські часи, сучасна війна). Тему визначаєте і формулюєте самі.

До прикладу, це можуть бути: «Село Кострижівка під владою Румунії у 1918-1940, 1940-1944 рр.: побут, церква, міжнаціональні стосунки», «Криза в СРСР у

¹ Ці поради передусім стосуються студентів 2-го курсу факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича дисципліни «Джерелознавство історії України».

1980-х – на початку 1990-х і сім'я Терещенків з Києва», «Битва за Суми 2022 р. очима місцевої жительки Зої Іваненко» тощо.

Ці матеріали повинні бути новими та ще не публікованими.

Намагайтесь «увімкнути» в собі і «журналіста», й «історика» – розговорити співрозмовника. Кожна людина – це величезне джерело спогадів. Постарайтесь, аби ваші респонденти пригадали найяскравіші.

Практична порада: проведіть інтерв'ю у 2 етапи:

- 1) основна бесіда, а через кілька днів / тиждень – заздалегідь домовлена -
- 2) додаткова бесіда.

Люди переважно пригадують ще море цікавих речей після першої бесіди.

Також зверніть увагу, що ви маєте отримати згоду від респондента на проведення дослідження + оформити відповідний науковий апарат цього інтерв'ю. Зразок згоди та оформлення матеріалу у прикріпленні.

Увага! Якщо інтерв'ю здійснюється, скажімо, через мобільний зв'язок, вам теж потрібно буде провести запис цього інтерв'ю. Можете зробити це, наприклад, через спеціальний застосунок чи функцію свого телефона, або ж диктофоном іншого телефону, увімкнувши в робочому телефоні гучномовець.

У такому випадку ви не можете одразу отримати писемну згоду – тоді респондент має чітко сказати: «Я (прізвище, ім'я по батькові), (року народження), дозволяю (такому-то / такій-то) використовувати матеріали цього інтерв'ю для науково-дослідної діяльності». Письмова згода повинна бути надіслана пізніше.

І пам'ятайте найголовніше: це ваша повноцінна наукова діяльність, її результати ви зможете використати у власних наукових розробках.

Легкого інтерв'ювання!

ПРИКЛАДИ УСНОІСТОРИЧНИХ ІНТЕРВ'Ю

1.

Спогади Марії Степанівни Цуркан про голодомор 1946-1947 рр.

Мене звати Марія Степанівна, по паспорту я пишуся Цуркан, але так всі знають мене, як Турецька. Народилася я двадцять п'ятого десятого тисяча дев'ятсот дванадцятого року у Заставні, навіть у цій хаті, де зара живу. Так сталося, що було чотири брате і нікого не лишилося, а чужі лишилися, та так мене серце болит за це.

Я дуже добре памнетаю голодомор у сорок шестому. Була посуха і нічо не вродилося, барабулька такаво вродилася маленька, курудзи зав'єли, не було курудзів, а жито дес трошки було й пшениці. Тако брали жели колосу, сушили, жорнили і, та це я памнетаю, моя сусіда так жорнила, спекла хліб і наїлася того хліба, сіла і умерла з того свіжого хліба. Це в сорок і шестім році, так бо в сорок шостім недорід, а в сорок і семім голод.

В кого був послідний хліб, то забирали. Від стації фіри були аж до млина старого, всьо, хто шо мав – трошки барабульки, путня барабулі, двадцять кєл жита чи чоґо, – хто шо мав, то й то забирали. Але тут у нас цеґо не було, шоби приховували зерно, нікого я не знаю, шоби приховували, ніхто не приховував. Усьо, шо капка було – мішок, половина мішка, половину – взєли, а половину лишили, послідне то лишили.

Ади, так як у мене на печи стояло два мішечки жита, то одєн узєли, а одєн лишили мені. Та й так, але мала трошки запасу ячменю то гідного... Ой, була біда, але так уже добре стало, це си перемінило. Отак фіра стояла, а ці забирали, а той каже: «Ади, в неї на печи міх», а та каже (це упномочєні такі були): «А шо це тебе обходе, шо на печи два міхи? Ми берєм то, шо положєно – половину берєм, а половину лишаєм жінці».

А у кого був мішок, то половину мішка лиш брали, а половину лишали. А у мене було два міхи, ще й не два, не мої, покойного Михайлюка батька. Той був багатший, але вже нені та й мамі не було, бо це в сорок і п'єтєм році забрали нені із мамов, а в сорок шостєм вже голод. А Михайлюк до мене, а я тут жила, приніс до мене два міхи жита. То це не було моє жито, це прихованє було, але з того прихованого я не хотіла казати, шо це він сховав, тай я сказала, шо це моє, а та й

того вони взели – міх взели, а міх лишили.

Той уповноважений, що ходив, мав наган коло себе, бо ходила жінка й чоловік. Та нікого не прострілили, ніхто си не боронив, що мали давали спокійно і на фіри. Шо було, шо було, ну шо було: чи мандибурка чи шо, то ту мандибурку сипали в обороді, а хліб туда на стацію.

Але деколи було, шо й ховали, як мали сусідів добрих, бо як сусіди доказали, шо тамтой сховав, то вже забирали та ще й людей забирали до того. То і в сорок і п'єтім році отако – Светий вечір, другий Светий вечір, нььо лагоди худобі в столі, а я роблю пироги, бо Светий вечір, а мама ще шос тамка, а нараз приїхає вісімнадцять енкаведістів і до хати: «Збирайтеся – ви є арештовані», і було три фірі, брали собі всьо шо хотіли: і муки, і там поросятко були зарізали, усьо, шо хотіли, то брали, і пилку, і корито, і всьо-всьо-всьо.

А дві неділи вони були в Чернівцях, сорок вагонів. Так моїх родичів забрали сорок і п'єтого року на вісімнадцятого січне, на самий Светий вечір, та й вони уже фіров їхали в Чернівці, а в Чернівцях було сорок вагонів, пак-вагони, сорок вагонів людей, а у вагоні було двадцять і дві – двадцять і п'єть фамілій, так повно набито було. І дві неділи там стояли ті вагони, хто си представ, є в того пускали, бо забрали їх через мого брата старшого Івана Степановича. Брат був секретарем, взели його за секретаре ца влада руска, і він так робив місяц, робив другий, та й сказали йому: «Виповни нам три точки, волос тобі з голови не спаде – пишися в партію, організуй колгосп і кажи, хто чим занємавси».

Та й так прийшла одна учителька, вже минуло місяць, другий, але він нічо не роби: ні в партію си не пише, ні організує колгосп, нікого не представ'єє, хто чим си занімав. Ну, та й питают його: «Ну, шо ти нам зробив за ці місяці – нічо?», «Ну, та я бду ще робити», – каже. А прийшла до него одна учителька на роботу вечером і каже: «Цеї ночі тебе арештуют».

Він прийшов додому, дитина мала рочок, прийшов додому ввечір та й дитину поцілював, обіймив, поцілював, а Катріні-жінці (вона вмерла, тут вмерла, хоть забрали її) каже: «Я зараз прийду», і як то й'му було виходити з хати і куда йти, і ніхто не знає, де він си подів. Чи й'го вбили на Дністрі, бо Василь сидів десеть років, Митра спалили на Хрещетинськім мості – три вагони було людей набито і посипали бензином і запалили і пустили в воду ті тотіво. Це книжки є, я знаю до книжки. А найменший брат з двадцять п'єтого року у Вижниці був, та й умер, та й отако, отака біда була, яку я біду Perezнала, перевиділа... йой-йой-йой...

Так то продукти збирали уповноважені, був Козак, був Кисилиця – вони помиралі, вони і людей видавали. Але як забирали то їх навіть не було, вони лиш справляли де, а до хати вони не йшли. Був начальник Літовский, та й він прийшов увечір до хати (йому сказали: по-плану кільки й кільки маєш відати людей) та й каже: «Я би вас замінеє, та кого я озму замість вас», сказав у очі, шо вас заберут.

Мене саму, я сама в хаті, а з-за рога, з-за хати такого з наганом, такий червоний як кат, і я глип у той бік поза хатов, боли шо фіртка була (ну але це всо Богом дано) і поза хату і суда до Коршовської старої, ще і чую, ми всі трісемси, чуем аж «бах» – пса застрілив і ввійшов тут на ворота, ну то ж не було таке, були ворітці. Та й ввійшов Домітрійко Михайлюк, та й той закликав його і каже: «Бери пса закопай», він узев того пса (а ми си дивимо у вікно) і закопав.

Стайню запалили, худоба погоріла, телица й корова згоріли. І як мені си було дивити, як рикают вони, і я не годна відв'єзати. Це була одинадцята година вечера якос у червни, дим дуже йшов, стеля си злапала, падала, а худоба рикала. Не мож було відв'єзати худобу, бо був силний дим, отака була біда.

Тим, хто йшов до колгоспу перші роки, нічо не давали, бо не було за шо. Переорали межі, а то си не вродило, та й не було за шо. Та й так хто, шо мав з старого та й з того віживали, хто шо мав запаси трошки, з того віживали. До тих, хто не йшов у колгосп, недобре ставилиси, давайте оборати колгосп, би не мати з чого жити, як не йшов у колгосп, заставляли йти в колгосп.

Мене навіть покладали ланковов – це було вже в сорок і деветім році, ще й заставили писати заяву, бо хто написав заяву до п'єдесетого року, того май вважали, а хто вже по п'єтдесеті році, то вже оборати город, казали: «Шо ти собі думала?... То-то-то...». Правда, простим людям брати колоски з поля не можна було. Були такі, шо не йшли таки в колгосп, але їх не мали права віселяти. А найбільше вони того, хто трошки тако, як то кажут, «за Україну».

Найбільше вмирало людей від голоду в сорок і семім, бо в сорок і шестім недорід, а в сорок і семім вже вмирало. Власті ніким си не опікували, так ходили люди, дес-хтос хліба давали, ніхто си цим не опікував. Не голодували ті, шо мали трошки запасу, а за власті чи голодували вони, чи не, я таки не знаю. Багато повмирало, але якос віживали, вітак давали по келі хліба.

Помагали люди одне другому, помагали, зділювалиси, як могли. Я, допустимо..., в сорок і п'єтім році в січні забрали неньо з мамов, а в сорок і п'єтім році я засіяла бураки, тудо Манолійка жила Мартинюк, та й він умер, тифус був дуже в сорок і п'єтім році був силний тифу, а я мала шо зварила юшку таку без олію, але мандибурочку, то юшку зварила та й понесла їм, бо були дві дівчині і два хлопці – четверо їх було.

Та й я си набрала там тифосу і я чую, а мене шос кусає – вуші на мене налізли і я не могла би сама повірити, дванадцять день я нічо не їла, тако-во я лежала на лавці, а коло мене водичка у мисці стояла і я лиш отако губи намочу і не лигаю. Я би не вірила, шоби дванадцять день нічо не їсти, ну я це пережила. Тогоди Павельчучка до мене доходила покійна і стара Василичучка покійна, і нараз я сказала: «Я хочу їсти». Кажу: «Беріт курку рубайте», і того бульйончику я взяла два рази і пролигнула. «Купіт мені булку, хліба купіт мені», і взяла раз і також

пролигнула і я віжила. Якби мені се хтос казав, я би не вірила, але я віжила той тифус, а багато людей повмирало.

У голод їли всьо, навіть така барабуля була гий зогнила, вона й така біла була і їли ту барабулю, вона перемерзла і така-во і вони їли то-то, люди їли то-то. Мені всьо це дуже дивно, як я могла це пережити до таких років. Але ратували одне других як могли.

Ади в мене ца комора, тут де стайня, то тут була комора, худоба, карники на свині то було під одним укритєм, то я уночі сиджу в хаті, а дивлюся, хтос до брами розмикає, а я у вікно «ду-ду-ду-ду», но а там був сонешник, був ячмінь у паках, тай я ади просила Русаля: «Ходіт, озміт соняшник, зіб'єм олію, бо би не забрали від мене», переховували як могли. Отако не мали шо їсти, бо кури погоріли, худоба погоріла, хату якос уратували, як могли.

Але був голод, то був голод. Гозди туто Блищучка сиділа, вона мені дала шафу, аби я їй дала трошки ячменю. У неї було восьмеро дітей: три хлопці і п'ять дівчат, і ані борозни поле не було, і я дала їй того ячменю і чим могла то дала, аби вони віжили. І віжили і ще всі живуть: і Віктор, і Іван, і Петро, і Штефка, Аня, Оля, Геня і Марія. Вони жорнили той ячмінь та й робили таку кашу та й то, та й то... чим могли одні другим помагали.

А вона дала мені ту шафу, а я дала ту шафу у музей у школу, а то предвічна шафа, є й моя фудиграфія в школі, шо брат малював.

Не знаю точно, кільки точно людей повмирало, але приблизно так до п'єтдесеть людей з голоду. Раз я по радію чула за цей голодомор за Дністром, каже: «Я чую, так шос пахне», а то тато зимов свою дитину їли, але в нас цього не було, отак пухли люди з голоду. Ті, шо повмирали, то люди скидалиси на похорон і ховали, скидалиси і ховали, але ніхто нічо не платив, бо не було відки платити. Ті, шо поховані, то тут на старім цвинтарі поховані, а там діти б'ють футбол, а так нема памнетників ніяких. Ніхто й не поминає, бо нема роду, всьо віродилося, нема роду.

Той памнетник, шо за голодомор, той Чорний хрест, то це я його поклала у деведесеть і першому році, перший він на Буковині. Я собі найшла такого напарника, шо Штефан Турецкий був на Сибірі і він мені помагав, то мене шість тисіч коштувало, і так ми то поклали. І шороку там ми панахиду правимо на штирнадцетого червня, бо у червни на Юрківській стації там зігнали людей і фірами у вагони пакували їх, напакували повні вагони і на Чуньківській добавили, а у Лужанах там цілі сім'ї забирали. Одних забирали, шо був богач, а одних, шо за Україну.

Мого брата Василя, шо він із двадцять і третого року, засудили на десеть років. Мені сказали: «Хочеш брата свого видіти, іди до Чорновец на суд, буде сегодне суд брата». Там були три свідки: був Маколінец старий, був Зубчик (він убив свого пана) та й Ганич – були три свідки. А той прокурор каже по-руски: «Ти

слишиш, што еті свідетілі говорят? То ето чепуха, а то, шо ти говориш акцентом українськім, то маєш десять лет».

Ще я є з цего роду, бо Штефан уже умер, а той паметник буде стояти у віках! Хоть тут УПА і не було, все-рівно дес когос називали бендерівцями, навіть за то, шо ти говориш українсков мовою. Навіть мене кликали енкаведісти і питали як я говорю, а я кажу: «Та як говорю – по-руски говорю», а він каже: «А на українськім не говориш?», а я йому: «А хоть руский хоть український то все одно? Ви мене розумієте, а я вас розумію», а ще-м так сказала: «У нас є така пословица: таже говори по-руски та по-людски», а він каже: «Да, хороша ти дівка».

Це є на всьо Божа воля, я не знаю, як я це всьо пережила.

Пам'ятник, поставлений Турецькою Марією Степанівною в місті Заставна

Дата запису: 20.12.09

Місце запису: Чернівецька обл., м. Заставна

Інтерв'юер: Предол І. С.

2.

Спогади-свідчення

**жителя с. Корчівці Глибоцького району Чернівецької області
Чурюка Миколи Семеновича 30.11.1934 р.н.**

Інтерв'юер: Розкажіть, будь-ласка, про життя і подальшу долю євреїв у 1940-х роках.

Респондент: Я помню, коли був малий, то вони жили добре, тут у селі, бо вони занімалися всякими комерцієми, комерсанти були, та й жили цілими

сім'ями, та й було їх, ну, в селі багато. Вони мали свої дома, свої хазяйства, мали, от, і та й жили добре, але коли вже прийшли, коли прийшли в 40-му році руські, та й були, тут у нас до, не повню, дуже багато, вони були зо пару місяців, та й потому пішли. Відступили десь туди назад, то прийшли румуни, то ті румуни гей відносилися до них паршиво, бо, видій, з москалями мали якісь стосунки, та й за то били їх, арестовували, але не дуже, бо, я помню, шо не довго у нас було, бо, я помню, шо зо пару років їх уже не було, бо котрі повмирили, котрі повиїжали, та й не лишилися ні одного, але відносилися до них, вони були самостійні, занімалися торговльою, таким всяким, та й люди до них відносилися нормально.

Потому, коли прийшли румуни, то гий, але мижи людьми було нормально, хтось обіжався на них, хто ні, таке було, ніхто їх не обіжав. То, шо тоді під час війни, десь у 41-42 рр., то тогди трохи, я знаю, я не дуже добре помню. Помню, шо їх арестовували. Потом назад випускали, але щоб сказати, шо їх хтось обіжав, то ні, вони були самостійні. Занімалися бізнесом, як кажуть, вели свій образ життя. Вони відрізнялися трохи від села, жили мирно, нормально, та, як люди. В селі їх було дуже багато родин, а то було до 70 року, а потом, у 80-х почали виїжати молоді, старі виїжали. Отак вони перестали у нас жити, но а більше... Шо я знаю, у нас було тихе село, шо не дуже занімалися цим, може, десь у містах, а тут, в селі, ні, навборот вони трималися.

Як кажуть одноосібно, молоді не лишилися, вони виїхали, старі лишалися. Поводилися тоді так. То було таке время, таке життя. Якщо находили шось ліпше, то виїжали, якщо ні, то лишалися. Помаленьку вони якос, так получілося, шо вони, котрі уїхали, то уїхали, котрі лишилися, то поумирили. То їхні хозяйства полишалися і їх заселяли сільські люди, то вопше так вони... о, дивиси, тут у нас близко, у нас у селі, де жив буфетчик, тато цього Петра, то та хата називалася Хаскелова (то був єврей). Потом там через 50 метрів жив Берко оден, тоже жид. За школою прямо коло моста жив Хун, а туду, в тій стороні до лісу, то туду було більше. Я вже і не помню. Було багато їх. Ті, шо в селі, торговльов занімались, вони землю не обробляли. Хіба городи, а так шо будеш розказувати. То вже тепер, у 60-х роках, зовсім змінилися. Відкрилися такі місця, шо вони могли заніматися торговльою. Більше то в них життя було таке – торгівля. Повиїжали, повмирили, а так то, лишилися, а як вертали молоді, то може продавали, а так, то не дуже. Оставалялося так, а потом переходило у сільсовет, або деякі з людей, і там жили. Отак євреї і пішли з села. Тепер, як я знаю, то нема євреїв у селі, хіба може у сусідніх селах, а тут нема. Вони лучше жили, ніж сільські люди. Вони мали свої методи, на тому заробляли.

Дата запису: 30.05.2019 р.

Інтерв'юєри:

Медведюк Марина, Терещенко Олександр

аудиоверсія

3. Село Сергії у 1945–1947 роках у спогадах місцевого жителя Дроняка Петра Дмитровича (1957 р.н.)

Інтерв'юерка: *Добрий день, я студентка факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича Дрбняк Оксана. І я б хотіла сьогодні взяти у Вас інтерв'ю на тему «Село Сергії у 1945–1947 роках».*

Шановний Петре Дмитровичу, скажіть, будь ласка, кілька слів про себе та свою родину.

Респондент: Доброго дня! Багато дечого можу розказати. Я родився в багатодітній сім'ї, сім'ї селянців. Працювали батьки мої, і браття, й сестри в колгоспі. Дуже бідно жили.

Скільки років працювали Ваші батьки у колгоспі? Які умови праці були і яка оплата?

Мої батьки працювали все своє життя, пока і не померли. Батьки працювали разноробочими. Дуже важка робота була, всьо робили вручну, зарплата дуже не цінилася, от. І нас востіували², в школу ми ходили, бо дуже потребували³, дуже-дуже трбували цього, шоби діти навчалися в школі, училищах. І у ті часи, наскільки тато мій розказував (татові було 15–16 років, тато ходив в школу у 1-й клас, бо такий був час воєнний, шо після війни не вчилися), потом маскалі, Совецький Союз прийшов і усіх стариків, які були, всіх заставляли ходити в школу, навчатися і працювати.

Розкажіть, будь ласка, які історії Ви чули від своїх родичів про цей післявоєнний період?

Післявоєнний період дуже був тоже⁴ важкий. Людей багато молодих, дужих забрали були на війну, [де вони і] погинули. Такі осталися в селі безпомощні⁵, і то над ними маскалота⁶ іздівалася⁷. Батька мого, наскільки він розказував, – йому було 14 років, його защітали⁸ так, як «бандера», називали, а то не були вони «бандери», маскалі так казали, та й вибивали⁹.

Взяли, тата мого, 18 чоловік таких узяли постаршого віку і середнього, і молодшого, пов'езали їм руки і відвели їх дуже-дуже далеко, ну, в гірських умовах; і там у якийсь підвал їх завели. І тато розказував, шо всіх їх там розстріляли, лишилися тільки два: тато і ще оден [чоловік], трошки ранений був. А 16 чоловік убили, а їх двоє лишилося.

² Воспітувати (рос.) – виховувати.

³ Требувати (русизм) – вимагати.

⁴ Тоже (рос.) – теж.

⁵ Безпомощний (рос.) – безпомічний.

⁶ Маскалота (зневажливо) – москалі.

⁷ Іздіватися (рос.) – знущатися.

⁸ Зашчітати (рос.) – зарахувати.

⁹ Вибивати (тут діал.) – вбивати.

І коли там уже це всьо успокоїлоси¹⁰, тато потіхоньку¹¹ начав¹² цих мертвих підіймати на собі, і відти він втік і ші допоміг тому раненому. І вони вдвох лишилися, втікли відти. І так вони рік ховалися, щоб їх не дай Бог ніхто не видів¹³, [щоб люди] думали, що їх вибили. Отак вони переховувалися. Дуже-дуже-дуже важко прожили вони у ті часи.

Чи були у Вашому селі бойові дії?

Бойових дій як таких не було. Партизани були. Тато мій розказував, що, як прийшли маскалі, то у татового тата (коротше, діда мого) вони відкрили казарму свою. Там вони місяць проживали – 300 чоловік, от. І потім вони пішли, а куди ніхто не знав, куда вони далі пішли [...].

Маскалі ходили, забирали, не любили цих людей на Буковині. Вони всьо це забирали на Сибір, на Урал, Казахстан і на сьогоднішній день люди погинули. Може, дес хтос ші¹⁴ живий, але тих, що забрали, мало хто вернувся звідти [...]. Всьо забирали...

Тато розказував, що у 1947 р. сніги дуже сильні випали на Буковині сюда, у 3 метри були сніги. І тоді маскалі дуже багато людей забрали. Вони мали лижі, а ці люди нічого не мали, і вони приходили, прямо з хатий добиралися, докопувалися. Забирали жінок з дітми. Хто помирав по дорозі, а кого відправляли у Сибір. Страшно погано було.

Яке було становище церкви у цей період? Кому і як заборонялося її відвідувати? Які покарання застосовували для тих, хто відвідував?

Ну, потом уже, як Совецький Союз укорінився тут, то вже і я ходив у школу, то нам дуже забороняли. Особенно дітим, ну, молодим людем, хто на керівній роботі був, дуже запрещали ходити до церкви. Виставляли дружинників, і дружинники сиділи, крутилися біля церкви, дивилися, хто йде до церкви і це записували, і штрафували і з роботи знімали, хто на керівній роботі був, от.

Дітий хрестити забороняли, не хрестили дітий. Даже хоронити, ек людина помирала – не дозволяли, якщо якийс був... (тоді ж стали і комсомольці, і піонери-школьники, і жовтенята, і всьо), то даже забороняли іти хоронити. Так брали людей до могили, хоронили без попа, як кажуть.

Скажіть, будь ласка, яку роль відігравала освіта?

Дуже вчили, дуже сильно. Так трéбували [від] дітий [навчатися] [...]. Школа була безплатна, учілища були безплатні, університети безплатні, академії, так само вищі всекі заклади – все було безплатно, ніхто не платив. Вчилися і на врачів¹⁵, і на всекі спеціальності, но всьо було безплатно. А трéбувати – дуже сильно трéбували, щоб дуже вчилися [...]. Мусили ходити в школу. І заочно ходили деякі, от, ну, це вже дуже якась хвора дитина була, яка не могла [ходити до школи] [...].

¹⁰ Успокоїтиси (діал.) – заспокоїтися.

¹¹ Потіхоньку (рос.) – потихеньку.

¹² Начати (рос.) – почати.

¹³ Видіти (діал.) – бачити.

¹⁴ Ші (діал.) – ще.

¹⁵ Врач (рос.) – лікар.

Як війна та повоєнні роки вплинули на Вашу сім'ю, на становище нашого села взагалі?

Ну, було важко, тому що після війни всьо було зруйновано. Так як у нас на Буковині війна не проходила так цево... але однако було погано, було з продуктами погано, їсти недохват¹⁶ було. Дуже малувато було. Більше були голодні, чим наїдині¹⁷, от. Ну, і дуже сильний поставили контроль, слідкували за нашими людьми сильно, от.

Після війни багато людей повернулося додому?

Після війни мало повернулося, потом уже дальше маскалі забирали так, як я розказував, дідо мені. Забирали, казали, що це «бандери», «зрадники», щітали нас. Забирали на Сибір туда, на Казахстан, на Урали і так ті люди туда полишілиси¹⁸, сюди вони уже не повернулиси, бо уни тут, маскалі, відправляли туда, забирали, а хату, домівку запалят, домівка згорит і ті люди-бідняги¹⁹ вже не мали до чого повернутиси – не мали ніякого притулку. Якщо хтос дес мав якис, ші міг повернутиси. А вони віселяли туда запусто²⁰ людей, в тюрми сажали, давали по 20–25 років тюрми, так, шоби людина там загинула в Сибірі, а неможливо було їй повернутиси. Отак вони з нашими людьми робили.

Вам дуже гарно дякую. Міцного здоров'я! До побачення!

До побачення! Всього доброго!

Місце запису: с. Сергії Вижницького р-ну Чернівецької обл.

Час запису: 11.04.2024

Інтерв'юерка: Др'оняк Оксана Петрівна

Опубліковано у виданні:

Гомін. Матеріали усної історії України. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2024. Т. 1. С. 37–41.

¹⁶ Недохват (діал.) – недостача.

¹⁷ Наїдиний (діал.) – ситий.

¹⁸ Полишитися (діал.) – залишитися.

¹⁹ Бідняга (русизм) – бідолаха.

²⁰ Запусто (діал.) – без причини/підстави.